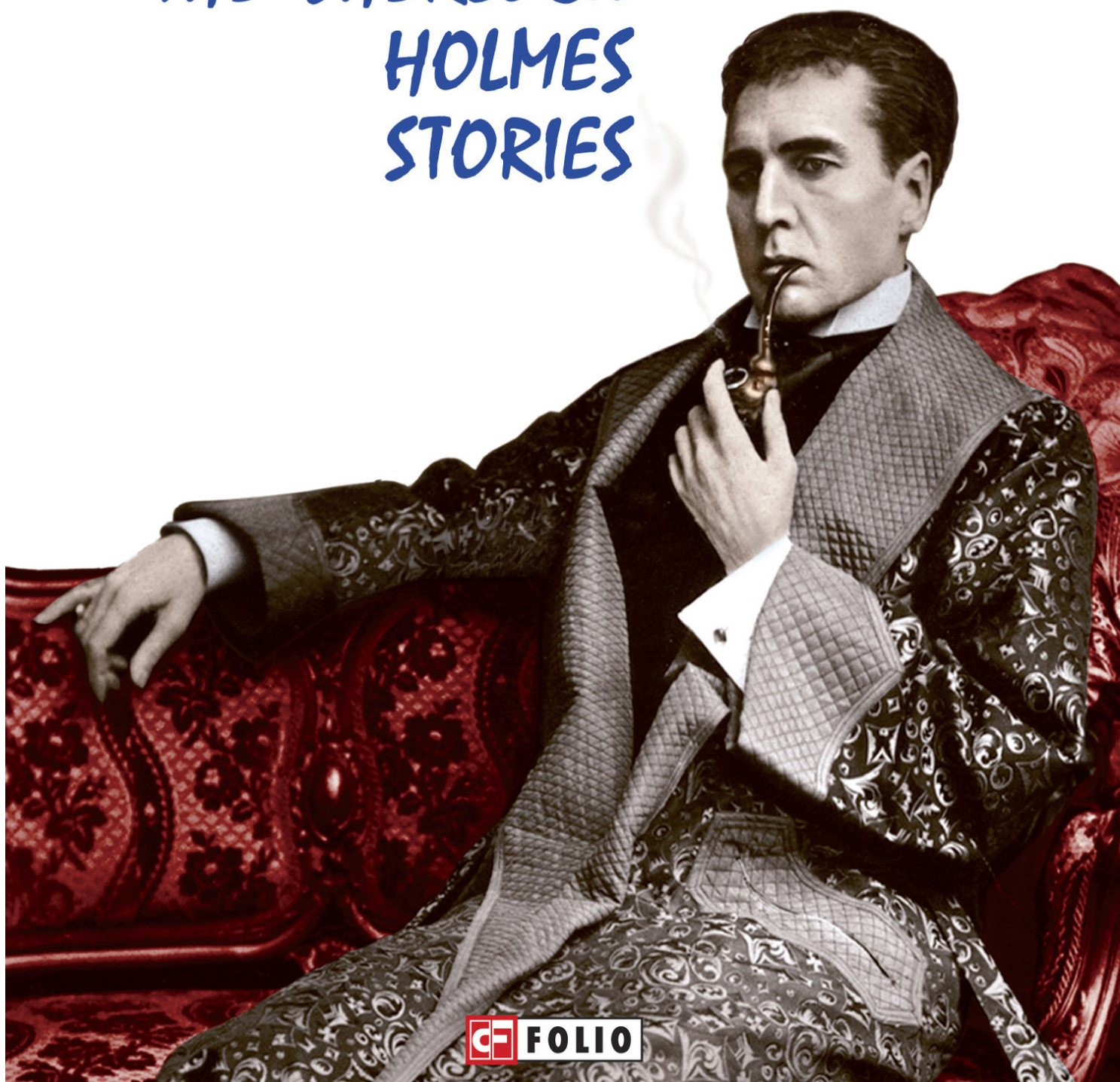

Артур Конан Дойл
**ОПОВІДАННЯ
ПРО ШЕРЛОКА ХОЛМСА**

ВИДАННЯ З ПАРАЛЕЛЬНИМ ТЕКСТОМ

Arthur Conan Doyle
**THE SHERLOCK
HOLMES
STORIES**

Видання з паралельним текстом

Артур Конан Дойл

**Оповідання про Шерлока Холмса
= The Sherlock Holmes Stories**

«ОМІКО»

1891, 1892

Дойл А. І.

Оповідання про Шерлока Холмса = The Sherlock Holmes Stories /
А. І. Дойл — «ОМІКО», 1891, 1892 — (Видання з паралельним
текстом)

Сер Артур Ігнатіус Конан Дойл (1859–1930) – англійський лікар і письменник. У якості корабельного медика він вирушив до Арктики на борту китобійного судна, а через два роки – на захід Африки. Як хірург брав участь в англо-бурській війні, за що отримав титул лицаря. Повернувшись на батьківщину, Конан Дойл зайнявся медичною практикою. Але пацієнтів було мало, а вільного часу – вдосталь. Тоді він почав писати оповідання та повісті, й саме так з'явився сищик Шерлок Холмс, який володіє дедуктивним методом не гірше, ніж смичком улюбленої скрипки. «Родзинкою» його образу стали інтелектуальність, іронічність і духовний аристократизм, що надають особливого блиску розкриттю заплутаних злочинів. Дойл присвятив геніальному детективу понад півсотні творів. До цієї книжки увійшли кілька кращих оповідань про одного з найпопулярніших персонажів усіх часів і народів та його друга доктора Ватсона.

УДК 821.111

Содержание

Спілка рудих	6
Таємниця Боскомської долини	19
Пригода зі строкатою стрічкою	33
Кінець ознакомительного фрагмента.	34

Артур Конан Дойл
Оповідання про Шерлока Холмса
= The Sherlock Holmes Stories

SIR ARTHUR CONAN DOYLE
THE SHERLOCK HOLMES STORIES

© Є. М. Тарнавський, переклад українською, 2019
© Л. Д. Киркач-Осіпова, художнє оформлення, 2008
© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2011

Спілка рудих

Це сталося восени минулого року. У Шерлока Холмса сидів якийсь літній джентльмен, дуже повний, вогняно-рудий. Я хотів було увійти, але побачив, що вони обоє захопилися бесідою, і поквапився забратися. Однак Холмс затягнув мене до кімнати та зачинив за мною двері.

– Ви прийшли дуже вчасно, мій любий Ватсоне, – привітався він.

– Я боявся вам завадити. Мені здалося, що ви маєте справу.

– Авжеж маю, і навіть дуже цікаву.

– Може, я краще зачекаю в сусідній кімнаті?

– Ні-ні... Містере Вілсон, – сказав детектив, звертаючись до товстуна, – цей джентльмен неодноразово люб'язно допомагав мені в багатьох найбільш вдалих розслідуваннях. Не сумніваюся, що й у вашій справі він буде мені дуже корисний.

Гладун підвівся з крісла та кивнув, а його маленькі оченята, що заплили жиром, допитливо оглянули мене.

– Сідайте сюди, на диван, – запропонував Холмс.

Він опустився в крісло і, як завжди у хвилини задуми, з'єднав подушечки пальців обох рук докупи.

– Я знаю, мій любий Ватсоне, – зазначив він, – що ви поділяєте мій потяг до всього незвичайного, усього, що порушує наше одноманітне буття. Якби ви не мали цього прагнення до незвичайних подій, то не нотували б мої скромні пригоди із таким ентузіазмом... До того ж маю щиро зауважити, що деякі з ваших оповідок дещо прикрашають мою діяльність.

– Зайва скромність, ваші пригоди завжди здавалися мені дуже цікавими, – заперечив я.

– Не далі, як учора, пригадую, що казав вам, що найсмівливіша фантазія неспроможна уявити собі таких незвичайних і дивовижних випадків, які зустрічаються в буденному житті.

– Я тоді ж відповів вам, що дозволяю собі сумніватися в правильності вашої думки.

– Однак, докторе, вам доведеться визнати, що я маю рацію, бо інакше я б закидав вас стількома дивовижними фактами, що ви були б змушені погодитися зі мною. Ось хоча б історія, яку мені зараз розповів містер Джабез Вілсон. Обставини, в яких вона сталася, цілком пересічні та буденні, однак мені здається, що за все своє життя я не чув кращої історії... Будь ласка, містере Вілсон, повторіть свою розповідь. Прошу вас про це не лише тому, щоб мій приятель, доктор Ватсон, вислухав її від початку до кінця, але й для того, щоб мені самому не втратити навіть найменшої дрібниці. Звісно, коли мені починають розповідати про якийсь випадок, тисячі подібних історій виринають у моїй пам'яті. Але цього разу змушений визнати, що нічого схожого я ніколи не чув.

Гладкий клієнт із певною пихою випнув груди, витягнув із кишені плаща брудну зім'яту газету та розклав її на своїх колінах. Поки він, витягнувши шию, пробігав очима стовпчики оголошень, я уважно розглядав його та намагався, наслідуючи манеру Шерлока, вгадати за одягом і зовнішнім виглядом, що це за людина.

На жаль, мої спостереження не дали майже ніяких результатів. Одразу можна було помітити, що наш відвідувач – звичайнісінький крамар, самовдоволений, товстий і повільний. Його штани були мішкуваті, сірі, у клітинку. Його не дуже охайний темний сюртук був розстебнутий, а на темній жилетці виднівся масивний мідний ланцюг, на якому замість брелока бовтався просвердлений наскрізь квадратний шматочок якогось металу. Заношений циліндр і вицвілий коричневий плащ зі зморщеним оксамитовим коміром лежали кинуті на кріслі. Коротко кажучи, скільки б я не вдивлявся в цього чоловіка, не зміг побачити нічого вартого уваги, крім вогняно-рудого волосся. Було ясно, що він вкрай здивований якоюсь неприємною подією.

Мої погляди не уникли проникливих очей Шерлока Холмса.

– Певна річ, будь-кому ясно, – усміхнувся він, – що наш гість колись займався фізичною працею, нюхає тютюн, що він франкмасон, який був у Китаї, і що впродовж останніх місяців йому доводилося багато писати. Крім цих очевидних фактів, я не міг більше нічого вгадати.

Містер Джабез Вілсон випростався в кріслі і, не відриваючи вказівного пальця від часопису, витріщився на мого приятеля.

– Яким чином, містере Холмс, ви змогли все це дізнатися? – поцікавився він. – Звідки знаєте, наприклад, що я займався фізичною працею? Я й справді почав свою кар'єру корабельним теслею.

– Ваші руки розповіли мені про це, мій любий сер. Ваша права рука більша за ліву. Ви працювали нею більше, тому м'язи на ній розвинені краще.

– А нюхання тютюну? А франкмасонство?

– Про франкмасонство здогадатися неважко, адже ви, всупереч суворому статуту свого ордену, носите шпильку для краватки із зображенням дуги та кола.

– Отакої! Я й забув про неї... Але як ви здогадалися, що мені доводилося багато писати?

– Про що ж іще можуть свідчити ваш лискучий правий рукав і витерта матерія на лівому рукаві біля ліктя!

– А Китай?

– Лише в Китаї могла бути витатуйована рибка, що прикрашає ваше праве зап'ястя. Я вивчав татування, і мені доводилося навіть писати про них наукові статті. Звичай фарбувати рибу луску в ніжно-рожевий колір притаманний лише Китаю. Побачивши китайську монетку на ланцюжку вашого годинника, я остаточно переконався, що ви були в Піднебесній.

Містер Джабез Вілсон голосно зареготав.

– Он воно що! – сказав він. – Я спочатку подумав, що ви хтозна якими хитрими методами відгадуєте, а, виявляється, це так просто.

– Гадаю, Ватсоне, – звернувся до мене Холмс, – що я помилився, коли пояснив, яким чином дійшов до своїх висновків. Як ви знаєте, *Omne ignotum pro magnifico*¹, і моїй скромній славі загрожує крах, якщо буду такий відвертий... Ви знайшли оголошення, містере Вілсон?

– Знайшов, – підтвердив той, тримаючи товстий червоний палець у центрі газетного стовпчика. – Ось воно. З цього все й почалося. Прочитайте самі, сер.

Я взяв газету й прочитав:

«Спілка рудих на виконання заповіту покійного Єзекії Гопкінса з Лебанона, Пенсільванія (США), відкриває нову вакансію для члена спілки. Пропонується платня чотири фунти стерлінгів на тиждень за суто номінальну роботу. Кожен рудий, не молодший двадцяти одного року, котрий перебуває при здоровому глузді та тверезій пам'яті, може виявитися придатним для цієї роботи. Звертатися особисто до Дункана Росса в понеділок, об одинадцятій годині, в офіс спілки на Фліт-стріт, Попс-корт, 7».

– Що, чорт забирай, це може означати? – вигукнув я, двічі прочитавши надзвичайне оголошення.

Холмс безгучно засміявся й увесь якимось зіщулювався в кріслі, а це слугувало безпомилковою ознакою, що він дуже задоволений.

– Чи не занадто пересічне оголошення, як гадаєте? – спитав він. – Ну, містере Вілсон, продовжуйте свою оповідку та розкажіть нам про себе, свій дім і про те, яку роль зіграло це оголошення у вашому житті. А ви, докторе, запишіть, будь ласка, що це за газета та її дату.

– «Морнінг кронікл». 27 квітня 1890 року. Рівно два місяці тому.

– Дуже добре. Продовжуйте, містере Вілсон.

– Як я вам уже казав, містере Шерлок Холмс, – сказав Джабез Вілсон, витираючи лоб, – у мене є маленька позичкова каса на Кобург-сквер, неподалік від Сіті. Спочатку мої справи

¹ *Omne ignotum pro magnifico* (лат.) – усе невідоме показують величним.

йшли не дуже добре, за останні два роки прибутків від неї вистачало хіба на те, щоб сяк-так заробляти на прожиття. Колись я мав двох помічників, але тепер залишився лише один; мені важко було б платити і йому, але він погодився працювати на півставки, щоб мати можливість вивчити мою справу.

– Є ім'я в цього невибагливого юнака? – поцікавився Шерлок Холмс.

– Вінсент Сполдінг, і він уже не юнак. Важко сказати, скільки йому років. Кращого помічника мені не знайти. Я чудово розумію, що він цілком міг би обійтися й без мене та заробляти вдвічі більше. Але, врешті-решт, якщо він задоволений, навіщо ж я вселятиму йому думки, які завдадуть шкоди моїм інтересам?

– Справді, навіщо? Вам, бачу, дуже пощастило: маєте помічника, котрому платите набагато менше, ніж платять за таку ж роботу інші. Не часто зустрічаються такі безкорисливі службовці в наш час.

– О, у мого помічника є свої недоліки! – замахав руками містер Вілсон. – Я ніколи не зустрічав людину, котра б настільки пристрасно захоплювалася фотографією. Клацає апаратом, коли треба працювати, а потім пірнає в льох, як зайча в нору, і проявляє там свої пластинки. Це його головний недолік. Але в усьому іншому він хороший працівник.

– Сподіваюся, він і досі служить у вас?

– Атож, сер. Він і чотирнадцятирічне дівчисько, яка трохи куховарить і замітає підлогу. Більше нікого не маю, я вдівець, до того ж бездітний. Ми троє живемо дуже скромно, сер, підтримуємо вогонь у багатті та сплачуємо рахунки – ось і всі наші заслуги... Це оголошення вибило нас із рівноваги, – продовжував містер Вілсон. – Сьогодні виповнилося якраз вісім тижнів із того дня, коли Сполдінг увійшов у мій офіс із цією газетою в руці та сказав:

«Хотів би я, містере Вілсон, аби Всевишній створив мене рудим».

«Чому?» – здивувався я.

«Тому, – пояснив він, – що відкрилася нова вакансія в Спілці рудих. Тому, хто її займе, вона дасть добре заробити. Там, схоже, більше вакансій, ніж кандидатів, і виконавці заповіту ламають собі голову, не знаючи, що робити з грішми. Якби моє волосся було здатне змінити свій колір, я неодмінно скористався б цією вигідною пропозицією».

«А що це за Спілка рудих?» – зацікавився я.

Бачите, містере Холмс, я зазвичай сиджу вдома, й оскільки мені не доводиться бігати за клієнтами, бо вони самі приходять до мене, то іноді я цілими тижнями не виходжу навір. Ось чому мало знаю про те, що відбувається у світі, і завжди радий почути щось новеньке...

«Невже ви ніколи не чули про Спілку рудих?» – широко вирячив очі Сполдінг.

«Ніколи».

«Це дуже дивно, адже ви один із тих, що має право зайняти вакансію».

«А багато можна заробити?» – перепитав я.

«Близько двохсот фунтів стерлінгів на рік максимум, але робота дрібна й до того ж така, що не заважає людині займатися якоюсь іншою справою».

«Розкажіть мені все, що знаєте про цю спілку», – попросив я.

«Як ви самі бачите, – розповідав Сполдінг, показуючи мені оголошення, – у Спілці рудих є вакансія, а ось і адреса, за якою можна звернутися за довідкою, якщо захочете дізнатися всі подробиці. Наскільки я знаю, цю спілку заснував американський мільйонер Єз Гопкінс, великий дивак. Він сам був вогняно-рудий і співчував усім рудим на світі. Вмираючи, залишив після себе гору грошей і заповів використати їх для полегшення долі тих, у кого волосся яскраво-рудого кольору. Мені казали, що цим щасливцям платять чудову платню, а роботи не вимагають від них майже ніякої».

«Але ж рудих мільйони, – сказав я, – і кожен буде прагнути зайняти це вакантне місце».

«Не так багато, як вам здається, – заперечив він. – Оголошення, як бачите, стосується лише лондонців, причому тільки дорослих. Цей американець народився в Лондоні, прожив

тут свою юність і хотів зробити щасливим своє рідне місто. Крім цього, наскільки я чув, у Спілку рудих не має сенсу звертатися тим, у кого волосся світло-руде або темно-руде, – там потрібні люди з волоссям яскравого, сліпучого, вогняно-рудого кольору. Якщо хочете скористатися цією пропозицією, містере Вілсон, доведеться піти до офісу Спілки рудих. Але чи варто вам відволікатися від ваших головних справ заради кількесот фунтів?..»

Як ви самі можете бачити, джентльмени, у мене справжнє яскраво-руде волосся вогняно-червоного відтінку, і мені здавалося, що, якщо справа дійде до змагання рудих, у мене, мабуть, таки буде шанс зайняти вакансію, що звільнилася. Вінсент Сполдінг як людина, котра добре розуміється на таких справах, міг би мені добряче прислужитися, тому я звелів зачинити віконниці на весь день і попросив його супроводжувати мене до приміщення спілки. Він дуже зрадив, що сьогодні йому не доведеться працювати, і, замкнувши офіс, ми подалися за адресою, вказаною в оголошенні.

Я побачив видовище, містере Холмс, яке мені більше ніколи не доведеться спостерігати! З півночі, із півдня, зі сходу та заходу всі люди, у волосся котрих був хоча б найменший відтінок рудого кольору, кинулися в Сіті. Вся Фліт-стріт була заповнена рудими, а Попс-корт нагадував візок гендляря, котрий торгує апельсинами. Ніколи не думав, що в Англії є стільки рудих. Тут були всі відтінки рудої барви: солом'яний, лимонний, помаранчевий, цегляний, відтінок ірландських сеттерів, жовчі, глини; але, як і зазначав Сполдінг, голів живого, яскравого, вогняного кольору було дуже небагато. Однак, побачивши таку юрбу, я впав у відчай. Сполдінг не розгубився. Не знаю, як це йому вдалося, але він штовхався й просувався так завзято, що зумів провести мене крізь натовп, і ми опинилися на сходах, що ведуть у приміщення. Сходами рухався подвійний людський потік: одні підіймалися, сповнені приємних надій, інші ж спускалися в зневірі. Ми протиснулися вперед і незабаром опинилися всередині...

– Надзвичайно цікава з вами трапилася історія! – зауважив Холмс, коли його клієнт замовк, щоб освіжити свою пам'ять дрібною тютюну. – Будь ласка, продовжуйте.

– Там не було нічого, крім пари дерев'яних крісел і простого соснового столу, за яким сидів маленький чоловічок, ще рудіший за мене. Він перекидався кількома словами з кожним із кандидатів, коли вони підходили до столу, і в кожному знаходив якийсь недолік. Мабуть, зайняти цю вакансію було не так уже й легко. Проте, коли ми за чергою підійшли до столу, маленький чоловічок зустрів мене набагато привітніше, ніж інших кандидатів, і, як тільки ми увійшли, замкнув двері, щоб поговорити з нами без сторонніх.

«Це містер Джабез Вілсон, – вказав мій помічник. – Він хотів би зайняти вакансію в спілці».

«І він цілком гідний того, щоб її зайняти, – втішився чоловічок. – Давно мені не траплялося бачити таку бездоганну чуприну!»

Він відступив на крок, схилив голову набік і дивився на моє волосся так довго, що я аж зніяковів. Потім раптом кинувся вперед, схопив мою руку й почав мене гаряче вітати.

«Було б несправедливо з мого боку зволікати, – видихнув він. – Однак, сподіваюся, ви пробачите мені, якщо я вдамся до певних запобіжних заходів». Він вчепився в моє волосся обома руками й смикнув так, що я аж завив від болю.

«У вас на очах сльози, – сказав незнайомиць і відпустив мене. – Отже, все гаразд. Вибачте, але нам доводиться бути обережними, бо нас двічі дурили за допомогою перук і один раз – за допомогою фарби. Я міг би розповісти вам про такі нечесні витівки, що ви би втратили довіру до людства».

Він підійшов до вікна й щодуху гукнув, що вакансія вже зайнята. Стогін розчарування долинув знизу, юрба розповзлася в різні боки, і незабаром в усій цій місцині не залишилося жодного рудого, крім мене та того, хто мене наймав.

«Моє ім'я містер Дункан Росс, – назвався він, – я також отримую пенсію з того фонду, який залишив нам наш щирий добродій. Ви одружені, містере Вілсон? Маєте сім'ю?»

Я відповів, що бездітний удівець. На його обличчі з'явився вираз скорботи.

«Боже милий! – похмуро зронив він. – Та це ж дуже серйозна завада! Як прикро, що ви неодружені! Фонд був створений для збільшення популяції рудих, а не лише для підтримки їхнього життя. Яке нещастя, що ви виявилися нежонатим!»

При цих словах моє обличчя витягнулося, містере Холмс, бо я почав остерігатися, що мене не візьмуть. Але господар поміркував і заявив, що все обійдеться:

«Заради когось іншого ми не стали б порушувати правила, але людині з таким волоссям можна піти назустріч. Коли можете приступити до виконання ваших нових обов'язків?»

«Це трохи важко, адже я зайнятий в іншій справі», – замислився я.

«Не турбуйтеся про це, містере Вілсон! – заспокоїв мене Вінсент Сполдінг. – З тією роботою я впораюся й без вас».

«Скільки часу я буду зайнятий?» – поцікавився я.

«З десятої до другої».

У позичкових касах головна робота відбувається після обіду, містере Холмс, особливо по четвергах і п'ятницях, напередодні зарплати, тож я вирішив, що непогано буде заробити децицію й у ранкові години. До того ж я знав, що мій помічник – людина надійна та цілком може виконати мою роботу, якщо доведеться.

«Такий графік мене влаштовує, – погодився я. – А скільки ви платите?»

«Чотири фунти на тиждень».

«А в чому полягає робота?»

«Робота суто номінальна».

«Що ви називаєте суто номінальною роботою?»

«Весь призначений для роботи час вам доведеться перебувати в нашому офісі або принаймні в будівлі, де він розміщується. Якщо ви хоча б раз відлучитесь у робочий час, то втратите цю посаду назавжди. Заповіт особливо наполягає на точному виконанні цього пункту. Вважатиметься, що ви не виконали наших вимог, якщо хоча б раз покинете офіс у визначений час».

«Якщо йдеться всього про чотири години на добу, мені, звісно, й на гадку не спаде кудись відлучатися», – запевнив я.

«Це дуже важливо, – наполягав містер Дункан Росс. – Потім жодних вибачень навіть слухати не станемо. Ніякі хвороби чи справи не зможуть стати виправданням. Ви маєте перебувати в приміщенні, а інакше втратите роботу».

«А в чому ж ця робота полягає?»

«Вам доведеться переписувати «Британську енциклопедію». Перший том – у цій шафі. Чорнило, пера, папір і бібулу дістанете самі, ми ж надаємо стіл і крісло. Зможете приступити до роботи завтра ж?»

«Певна річ», – підтвердив я.

«У такому разі, бувайте, містере Джабез Вілсон. Дозвольте мені ще раз привітати вас із тим, що вам вдалося отримати таку гарну посаду».

Він кивнув. Я вийшов із кімнати й подався додому разом із помічником, радіючи своїй незвичайній удачі. Весь день міркував про цю подію й до вечора трохи занепав духом, оскільки мені почало здаватися, що вся ця справа – звичайнісіньке шахрайство, хоча мені ніяк не вдавалося вгадати, у чому може полягати суть такої витівки. Здавалося неймовірним, що існує такий заповіт і що люди згодні платити такі шалені гроші за переписування «Британської енциклопедії». Вінсент Сполдінг щодуху намагався підбадьорити мене, але, лягаючи спати, я твердо вирішив відмовитися від цієї справи. Однак уранці я подумав, що варто хоча б сходити туди про всяк випадок. Купивши на пенні чорнила, прихопивши гусяче перо та сім великих аркушів паперу, я вирушив до Попс-кортю. На мій превеликий подив, там усе було гаразд. Я дуже зрадів. Стіл був уже готовий для моєї роботи, і містер Дункан Росс чекав на мене. Він звелів мені

почати з літери А і вийшов; однак час від часу повертався в приміщення, щоб переконатися, що я працюю. О другій годині він попрощався зі мною, похвалив за те, що я встиг переписати так багато, і замкнув за мною двері офісу.

Так відбувалося день у день, містере Холмс. У суботу мій господар виклав переді мною на стіл чотири золотих соверени – плату за тиждень. Так минув і другий тиждень, і третій. Щоранку я приходив туди рівно о десятій і рівно о другій ішов. Потроху містер Дункан Росс почав заходити в офіс лише вранці, а з часом і зовсім перестав там з'являтися. Проте я, звісно, не наважувався вийти з кімнати навіть на хвилику, адже не міг бути упевнений, що він не прийде, і не хотів ризикувати такою вигідною роботою.

Минуло вісім тижнів; я переписав статті про абата, артилерію, архітектуру, Аттику й вже сподівався незабаром перейти до літери В. Витратив цілу купу паперу, і написане мною вже ледь поміщалося на полиці. Аж раптом усе скінчилося.

– Скінчилося?

– Атож, сер. Сьогодні вранці. Я пішов на роботу, як завжди, о десятій годині, але двері виявилися замкненими, а до них був прибитий цвяшком клаптик картону. Ось він, читайте самі.

Він простягнув нам картон завбільшки із аркуш із нотатника. Там було написано:
«Спілка рудих розпущена 9 жовтня 1890 року».

Ми з Шерлоком Холмсом довго розглядали і цю коротку записку, і сумне обличчя Джабеза Вілсона; нарешті кумедний бік події затулював від нас усе інше: не втримавшись, ми зареготали.

– Не бачу тут нічого смішного! – спересердя вигукнув наш клієнт, схопившись із крісла й почервонівши до коренів свого пекучого волосся. – Якщо ви, замість того, щоб допомогти мені, маєте намір насміхатися наді мною, я звернуся за допомогою до когось іншого!

– Ні-ні! – заперечив Холмс і знову всадив гостя в крісло. – Вашу справу я не покину нізащо на світі. Вона буквально освіжає мені душу своєю новизною. Але в ній, даруйте, таки є щось кумедне... Що ж ви зробили, знайшовши цю записку на дверях?

– Я був вражений, сер. Не знав, що й робити. Обійшов сусідні офіси, але там ніхто нічого не чув. Нарешті я подався до власника будинку, котрий живе на першому поверсі, і спитав, чи не зможе він мені пояснити, що сталося зі Спілкою рудих. Він відповів, що ніколи не чув про таку організацію. Тоді я спитав, хто такий містер Дункан Росс. Він відповів, що це ім'я чує вперше.

«Маю на увазі, – не здавався я, – про джентльмена, котрий орендував у вас кімнату № 4».

«Рудого?»

«Авжеж».

«Його ім'я Вільям Морріс. Він юрист, орендував у мене приміщення тимчасово – його постійний офіс ремонтували. Вчора поїхав».

«Де ж його можна знайти?»

«У його постійному офісі. Він залишив свою адресу: Кінг-Едвард-стрит, 17, біля собору святого Павла».

Я подався за цією адресою, містере Холмс, але там виявилася протезна майстерня; у ній ніхто ніколи не чув ні про містера Вільяма Морріса, ні про містера Дункана Росса.

– Що ж ви зробили після цього? – спитав Холмс.

– Повернувся додому на Кобург-сквер і порадився зі своїм помічником. Він нічим не міг мені допомогти. Радив зачекати й сказав, що, ймовірно, мені повідомлять щось поштою. Але мене це не влаштовує, містере Холмс. Не хочу поступатися таким чудовим місцем без бою, й оскільки чув, що ви даєте поради бідним людям, котрі потрапили в халепу, вирушив безпосередньо до вас.

– І добре зробили, – похвалив Холмс. – Ваш випадок – чудова нагода, і я щасливий, що маю можливість зайнятися ним. Вислухавши вас, роблю висновок, що ця справа набагато серйозніша, ніж може здатися на перший погляд.

– Куди вже серйозніша! – бідкався містер Джабез Вілсон. – Я позбувся чотирьох фунтів на тиждень.

– Якщо ж говорити особисто про вас, – продовжив Холмс, – то навряд чи ви можете скаржитися на цю неординарну спілку. Навпаки, ви, наскільки я зрозумів, стали багатшими фунтів на тридцять завдяки їй, не кажучи вже про те, що набули глибоких знань про предмети, які починаються на літеру А. Тож, по суті, ви нічого не втратили.

– Не сперечаюся, все це так, сер. Але мені хотілося б знайти їх, дізнатися, хто вони такі та навіщо так наді мною покепкували, якщо тільки це був жарт. Забава обійшлася їм досить дорого: вони заплатили за неї тридцять два фунти.

– Ми спробуємо все з'ясувати. Але спочатку дозвольте мені задати вам кілька запитань, містере Вілсон. У вас давно працює помічник... Той, хто показав вам оголошення?

– На той час десь близько місяця.

– Де ви його знайшли?

– Відгукнувся на моє оголошення у газеті.

– Лише він відгукнувся на ваше оголошення?

– Ні, відгукнулося загалом десь десятеро.

– Чому ж вибрали саме його?

– Бо він меткий і дешевий.

– Вас спокусила можливість платити йому півзарплати?

– Атож.

– Який він на вигляд, той Вінсент Сполдінг?

– Маленький, кремезний, дуже жвавий. Жодної волосини на обличчі, хоча йому вже під тридцять. На чолі має білу плямочку від опіків кислотою.

Холмс випростався й розхвилювався.

– Я так і думав! – сказав він. – А ви не помічали дірочок для кульчиків у його вухах?

– Помітив, сер. Він пояснив мені, що вуха йому проколола якась циганка, коли був маленький.

– Гм! – мовив Холмс і відкинувся на спинку крісла в глибокій задумі. – Він досі у вас?

– О, так, сер, я тільки-но його бачив.

– Він добре виконував роботу, коли вас не було вдома?

– Не можу поскаржитися, сер. Утім, уранці в моїй касі майже нема чого робити.

– Цього досить, містере Вілсон. За день-два матиму честь повідомити вам, що думаю про цю подію. Сьогодні субота... Сподіваюся, у понеділок всі ми вже щось знатимемо.

– Ну, Ватсоне, – спитав Холмс, коли наш відвідувач пішов, – що про все це думаєте?

– Нічого не думаю, – відповів я відверто. – Справа ця видається мені якоюсь таємничою.

– Загальне правило таке, – сказав Холмс, – чим дивніший випадок, тим менше в ньому виявляється таємничого. Якраз тривіальні, безбарвні злочини розгадати найважче, подібно до того, як найважче розшукати в натовпі людину з пересічними рисами обличчя. Але з цим випадком треба розібратися якнайшвидше.

– Що маєте намір робити? – уточнив я.

– Курити, – відповів детектив. – Це завдання якраз на три люльки, і попрошу вас хвилині десяти не звертатися до мене.

Він скоцюрбився в кріслі, підняв худі коліна до яструбиного носа й довго сидів у такій позі, заплющивши очі, та вистромив уперед чорну глиняну люльку, схожу на дзьоб якоїсь див-

ної птиці. Я дійшов висновку, що він заснув, і сам уже почав дрімати, аж раптом він схопився з виглядом людини, котра прийняла доленосне рішення, і поклав свою люльку на камін.

– Сарасейт грає сьогодні в Сент-Джеймс-холі, – повідомив він. – Що думаєте про це, Ватсоне? Можуть ваші пацієнти обійтися без вас упродовж кількох годин?

– Сьогодні справ не маю. Моя практика забирає в мене не надто багато часу.

– У такому разі, натягайте капелюха й гайда. Передусім мені треба дістатися Сіті. Десь по дорозі поїмо.

Ми доїхали в метро до Олдерсгейта, звідти пішли пішки до Кобург-сквер, де відбулися всі ті події, про які нам розповідали вранці. Кобург-сквер – маленька сонна площа із жалюгідними претензіями на аристократичний стиль. Чотири ряди бруднуватих двоповерхових цегляних будинків світять вікнами на крихітний садочок, зарослий бур'яном, серед якого кілька бляклих лаврових кущів ведуть важку боротьбу з насиченим кіптявою повітрям. Три позолочених кулі та брунатна вивіска, що висіла на розі з написом «Джабез Вілсон», виведена білими літерами, вказували, що тут розташувалося підприємство нашого рудого клієнта.

Шерлок Холмс зупинився перед дверима, спрямував на них очі, що яскраво поблискували з-під примружених повік. Потім повільно пішов вулицею, згодом повернувся до рогу, уважно вдивляючись у будинки. Перед позичковою касою він разів зо три сильно луснув ціпком по бруківці, потім підійшов до дверей і постукав. Двері негайно ж відчинив кмітливий, чисто поголений юнак, котрий запросив нас увійти.

– Дякую, – сказав Холмс. – Я хотів лише спитати, як пройти звідси на Стренд.

– Третій поворот праворуч, четвертий ліворуч, – миттю відповів помічник містера Вілсона й зачинив двері.

– Але ж і спритник! – зауважив Холмс, коли ми знову рушили вулицею. – Вважаю, що за спритністю він займає четверте місце в Лондоні, а за хоробрістю, мабуть, навіть третє. Я про нього дещо знаю.

– Можливо, – доклався я, – помічник містера Вілсона відіграє важливу роль у цій Спілці рудих. Упевнений, ви питали дорогу лише для того, щоб поглянути на нього.

– Не на нього.

– А на що ж тоді?

– На його коліна.

– І що побачили?

– Те, що й очікував.

– А навіщо ж гримали по бруківці?

– Любий докторе, зараз час для спостережень, а не для балачок. Ми – розвідники у ворожому таборі. Нам вдалося дещо дізнатися про Кобург-сквер. Тепер обстежуємо вулиці, які прилягають до неї з іншого боку.

Різниця між Кобург-сквер і тим, що ми побачили, коли завернули за ріг, була настільки ж великою, як різниця між картиною та її зворотним боком. За рогом проходила одна з головних артерій міста, що з'єднує Сіті з північчю та заходом. Ця велика вулиця була сповнена екіпажами, що рухалися двома потоками праворуч і ліворуч, а на тротуарах чорніли рої пішоходів. Дивлячись на ряди прекрасних крамниць і розкішних офісів, важко було собі уявити, що позаду цих самих будинків розташована така убога, безлюдна площа.

– Дозвольте мені роздивитися, – попросив Холмс, зупинившись на розі й уважно розглядаючи кожен будинок, один за одним. – Хочу запам'ятати розташування будівель. Вивчення Лондона – моя пристрасть... Спочатку знаходиться тютюновий магазин Мортімера, після нього – газетна крамничка, далі – Кобурзьке відділення «Міського та приміського банку», далі – вегетаріанський ресторан, ще далі – депо фіакрів Мак-Ферлейна. А там уже наступний квартал... Ну, докторе, своє ми зробили! Тепер можемо трохи розважитися: канапка, горнятко

кави – і в країну скрипок, де все солодке, м'яке та гармонійне, де немає рудих клієнтів, котрі докучають нам головоломками.

Мій приятель пристрасно захоплювався музикою. Він був не лише дуже здібним виконавцем, але й неабияким композитором. Весь вечір просидів у кріслі, цілком щасливий, легко ворушачи довгими тонкими пальцями в такт музиці: його м'яко усміхнене обличчя, його вологі, затуманені очі нічим не нагадували Холмса-детектива, безжалісного хитрого Холмса, переслідувача бандитів. Його дивовижний характер складався з двох стрижнів. Мені часто спало на гадку, що його приголомшлива своєю точністю проникливість народилася в боротьбі з поетичною задумою, яка становила основну рису цього чоловіка. Він постійно переходив від цілковитої розслабленості до надзвичайної енергійності. Я вже добре знав, із яким бездумним спокоєм він віддавався своїм імпровізаціям і нотах вечорами. Але коли мисливська пристрасність раптово охоплювала детектива, властива йому блискуча сила мислення наростала до ступеня інтуїції, і люди, незнайомі з його метою, починали вважати, що перед ними не людина, а якась надприродна істота. Спостерігаючи за ним у Сент-Джеймс-холі й помітивши, з якою повнотою його душа віддається музиці, я відчував, що тим, за ким він полює, буде непереливки.

– Ви, докторе, збираєтеся, звісно, йти додому, – сказав він, коли концерт скінчився.

– Додому, куди ж іще?

– А мені ще треба залагодити одну справу, яка забере в мене три-чотири години. Ця подія на Кобург-сквер – дуже серйозна річ.

– Серйозна?

– Там готується великий злочин. У мене є всі підстави вважати, що ми ще встигнемо йому запобігти. Але все ускладнюється через те, що сьогодні субота. Увечері мені може знадобитися ваша допомога.

– О котрій годині?

– Десь о десятій, не раніше.

– Рівно о десятій буду на Бейкер-стрит.

– Красно дякую. Майте на увазі, докторе, що справа буде небезпечна. Візьміть із собою свій армійський револьвер.

Він помахав мені рукою, круто обернувся й миттю зник у натовпі.

Я не вважаю себе дурнішим за інших, але завжди, коли маю справу з Шерлоком Холмсом, мене гнітить важке усвідомлення власної тупості. Адже я чув і бачив те саме, що й він, однак, судячи з його слів, він знає та розуміє не лише те, що трапилося, але й те, що буде далі, мені ж уся ця справа, як і раніше, видається незрозумілим безглуздом.

Дорогою додому я знову пригадав усю надзвичайну розповідь рудого переписувача «Британської енциклопедії», наші відвідини Кобург-сквер і ті зловісні слова, які Холмс сказав мені на прощання. Що означає ця нічна експедиція та для чого потрібно, щоб я прийшов озброєним? Куди ми вирушимо з ним і що доведеться робити? Холмс натякнув, що безбородий помічник власника позичкової каси – вельми небезпечна особа, здатна на великі злочини.

Я з усіх сил намагався розгадати ці загадки, але в мене нічого не вийшло, тому вирішив чекати ночі, яка мала пояснити мені все.

О чверть на десяту я вийшов із дому і, пройшовши Гайд-парком, через Оксфорд-стрит, опинився на Бейкер-стрит. Біля під'їзду стояли два кеби, і, увійшовши до передпокою, я почув гомін голосів. Застав у Холмса двох людей. Детектив жваво бесідував із ними. Одного я знав – це був Пітер Джонс, офіційний агент поліції; інший був довготелесий, худий, похмурий чоловік у блискучому циліндрі та гнітюче бездоганному смокінгу.

– Тепер уже всі є! – оголосив Холмс, застібаючи матроську куртку й беручи з полиці мисливський стек із важким держакком. – Ватсоне, ви, здається, знайомі з містером Джонсом із

Скотленд-Ярду? Дозвольте представити вас містерові Мерривезеру. Містер Мерривезер також візьме участь у нашій нічній пригоді.

– Як бачите, докторе, ми з містером Холмсом знову полюємо разом, – озвався Джонс зі своїм звичним пихатим і поблажливим виглядом. – Наш приятель – безцінний чоловік. Але на самому початку ловів йому потрібна допомога старого гончака для переслідування звіра.

– Боюся, що ми вполюємо не звіра, а качку, – похмуро зауважив містер Мерривезер.

– Можете цілком довіритися містерові Холмсу, сер, – з повагою промовив агент поліції. – У нього свої власні улюблені методи, які, дозволю собі зауважити, дещо абстрактні та фантастичні, але, однак, дають блискучі результати. Маю визнати, що бували випадки, коли він мав рацію, а офіційна поліція – ні.

– Якщо вже ви так кажете, містере Джонс, отже, все гаразд, – хитро прижмурився незнайомец. – І все ж, зізнаюся, мені шкода, що сьогодні не доведеться зіграти мою звичну партію в ровер. Це перший суботній вечір за двадцять сім років, який я проведу без карт.

– У сьогоднішній грі ставка більша, ніж у ваших картярських іграх, – зауважив Шерлок Холмс, – і сама гра цікавіша. Ваша ставка, містере Мерривезер, – тридцять тисяч фунтів стерлінгів. А ваша ставка, Джонсе, – людина, котру ви давно хочете спіймати.

– Джон Клей – убивця, злодій, грабіжник і шахрай, – зазначив Джонс. – Він іще молодий, містере Мерривезер, а вже найметкіший злодій у країні: ні на кого іншого я не одягнув би кайданки так охоче, як на нього. Він надзвичайна людина, цей Джон Клей. Його дід був герцогом, сам він навчався в Ітоні й Оксфорді. Його мозок такий самий витончений, як і його пальці, і хоча ми на кожному кроці натикаємося на його сліди, він досі залишається невловимим. На цьому тижні він обкраде когось у Шотландії, а наступного вже збирає гроші на будівництво дитячого притулку в Корнуеллі. Я ганяюся за ним уже кілька років, а ще жодного разу його не бачив.

– Сьогодні вночі матиму честь вам його представити. Мені також доводилося разів зо два натикатися на подвиги містера Джона Клея, і я цілком згоден із вами, що він наймайстерніший злодій у країні... Вже одинадцята година, і нам час виступати. Ви двоє їдьте першим кебом, а ми з Ватсоном поїдемо другим.

Під час нашої довгої поїздки Шерлок був не надто товариський: сидів відкинувшись і насвистував мелодії, які сьогодні почув на концерті. Ми їздили нескінченною плутаниною освітлених вулиць, поки нарешті не дісталися до Фаррінгтон-стрит. – Тепер уже зовсім близько, – заспокоїв мій приятель. – Мерривезер – директор банку, який особисто зацікавлений в усій справі. Джонс також нам знадобиться. Він хороший хлопець, хоча нічого не тямить у своїй професії. Втім, у нього є одна безперечна чеснота: він відважний, як бульдог, і чіпкий, як рак. Якщо схопить когось своєю клешнею, то вже не випустить... Ми приїхали. Ось і вони.

Ми знову зупинилися на тій самій людній і жвавій вулиці, де були вранці. Заплативши візникам і слідуючи за містером Мерривезером, ми увійшли в якийсь вузький коридор і прошмигнули в бічні дверцята, які він відімкнув для нас. За дверцятами виявився інший коридор, дуже короткий. В кінці коридору були масивні залізні двері. Відчинивши їх, ми спустилися кам'яними східцями гвинтових сходів і підійшли до ще одних дверей, настільки ж важких. Містер Мерривезер зупинився, щоб засвітити ліхтар, і повів нас темним коридором, що пахнув землею. Минувши ще одні двері, ми опинилися у великому склепі чи льосі, заставленому кошиками та важкими скринями.

– Згори проникнути сюди ой як не легко, – зауважив Холмс, піднявши ліхтар й оглянувши стелю.

– Знизу також, – додав містер Мерривезер, грюкнувши ціпком по плитах, якими була викладена підлога. – Хай йому грець, звук такий, ніби там порожнеча! – вигукнув він із подивом.

– Змушений попросити вас не галасувати, – сердито буркнув Холмс. – Через вас уся наша експедиція може закінчитися невдало. Будьте люб'язні, сядьте на одну з цих скринь і не заважайте.

Солідний містер Мерривезер із ображеним виглядом сів на кошика, а Холмс опустився на коліна й за допомогою ліхтаря та лупи взявся вивчати щілини між плитами. За кілька секунд, задоволений результатами свого дослідження, він піднявся й сховав лупу до кишені.

– Маємо ще мінімум годину, – зауважив він, – бо вони навряд чи візьмуться за справу раніше, ніж поважний лихвар засне. А от коли він засне, вони не гаятимуть ні хвилини, бо чим раніше закінчать роботу, тим більше часу матимуть для втечі... Ми перебуваємо, докторе, як ви, без сумніву, вже здогадалися, у підвалах відділення одного з найбагатших лондонських банків. Містер Мерривезер – голова правління банку. Він пояснить нам, що змушує найзухваліших злочинців саме зараз із особливою увагою ставитися до цих підвалів.

– Ми зберігаємо тут наше французьке золото, – пошепки сказав директор. – Ми вже мали ряд попереджень, що буде здійснено спробу його вкрасти.

– Ваше французьке золото?

– Атож. Кілька місяців тому нам знадобилися додаткові кошти, і ми позичили тридцять тисяч наполеондорів у банку Франції. Але нам навіть не довелося розпаковувати ці гроші, і вони досі лежать у наших підвалах. Кошик, на якому я сиджу, містить дві тисячі наполеондорів, поскладаних між аркушами свинцевого паперу. Рідко в одному відділенні банку тримають стільки золота, скільки зберігається в нас зараз. Якимось чином про це дізналися, і це змушує директорів напружитися.

– Маєте всі підстави для неспокою, – озвався Холмс. – Ну, нам час приготуватися. Вважаю, що впродовж найближчої години все буде скінчено. Доведеться, містере Мерривезер, прикрити цей ліхтар чимось темним...

– І сидіти в темряві?

– Боюся, що так. Я прихопив колоду карт, щоб ви могли зіграти свою партію в робер, адже нас тут якраз четверо. Але бачу, що дії ворога зайшли настільки далеко, що залишити тут світло було б ризиковано. До того ж нам треба помінятися місцями. Вони відчайдухи й, хоча ми нападємо на них раптово, можуть заподіяти нам чимало лиха, якщо не будемо обережні. Я стану за цим кошиком, а ви сховайтеся за тими. Коли я спрямую на грабіжників світло, хапайте їх. Якщо вчинять стрілянину, Ватсоне, стріляйте в них без вагань.

Я поклав свій заряджений револьвер на віко дерев'яної скрині, а сам заचाївся за нею. Холмс накрив ліхтар і залишив нас у цілковитій п'їтьмі. Запах нагрітого металу нагадував нам, що ліхтар не згасили й що світло готове спалахнути будь-якої миті. Мої нерви, напружені від очікування, були придушені цією раптовою темрявою та цією холодною вогкістю підземелля.

– Для втечі вони мають лише один шлях – назад, через будинок на Кобург-сквер, – прошепотів Холмс. – Сподіваюся, ви зробили те, про що я вас просив, Джонсе?

– Інспектор і два офіцери чекають їх біля головного входу.

– Отже, ми заткнули всі дірки. Тепер залишається лише мовчати та чекати.

Як повільно тягнувся час! По суті, минула всього година з чвертю, а мені здавалося, що ніч уже скінчилася і надворі світає. Мої ноги втомилися й затерпли, оскільки я боявся навіть ворухнутися, нерви були напнуті. І раптом я помітив мерехтіння світла внизу. Спочатку це була слабка іскра, що промайнула в просвіті між плитами підлоги. Незабаром вона перетворилася на жовту смужку. Потім без жодного шуму в підлозі з'явився отвір, а посеред освітленого простору – рука – біла, жіночна, – яка начебто намагалася намацати якийсь предмет. Упродовж хвилини ця рука з рухомими пальцями стриміла з підлоги. Потім вона зникла так само раптово, як виникла, і все знову занурилося в п'їтьму. Лише крізь вузьку щілину між двома плитами пробивалося слабке світло.

Однак за мить одна із широких білих плит перекинулася з різким скрипінням, і на її місці опинилася глибока квадратна яма, з якої линуло світло ліхтаря. Над ямою з'явилося гладко поголене хлоп'яче обличчя; невідомий пильно поглянув навсідіч: дві руки вперлися в край отвору; плечі піднялися з ями, потім піднявся й увесь тулуб; коліно вперлося в підлогу. За мить незнайомиць уже стояв на підлозі біля ями на повний зріст та допомагав вилізти своєму товаришеві, такому ж маленькому та гнучкому, із блідим обличчям і з кучмою яскраво-рудого волосся.

– Все гаразд, – прошепотів він. – Стамеску й лантухи маєш?.. Дідько! Стрибай, Арчі, стрибай, а я вже дам собі раду.

Шерлок Холмс схопив його за комір. Другий злодій прошмигнув у нору; Джонс намагався його затримати, але, мабуть, без успіху: я почув тріск матерії, що рветься. У світлі ліхтаря блиснуло дуло револьвера, але Холмс мисливським стеком хльоснув свого бранця по руці, і револьвер із дзенькотом упав на кам'яну підлогу.

– Марно, Джоне Клею, – сказав Холмс м'яко. – Ви не маєте жодних шансів.

– Бачу, – відповів той зовсім спокійно. – Але товаришеві моєму вдалося втекти, і ви спіймали лише полу його піджака.

– Троє людей чекають його за дверима, – запевнив Холмс.

– То он воно як! Чисто спрацьовано! Вітаю.

– А я вас. Ваша вигадка з рудими дуже оригінальна та вдала.

– Зараз ви побачите свого приятеля, – озвався Джонс. – Він краще вміє пірнати в нори, ніж я. А тепер я одягну на вас кайданки.

– Заберіть свої брудні руки, будь ласка! Не чіпайте мене! – верескнув наш бранець після того, як на нього одягнули наручники. – Можливо, ви й не знаєте, що в мені тече королівська кров. Будьте люб'язні називати мене «сер» і казати мені «будь ласка», коли звертаєтеся до мене.

– Дуже добре, – усміхнувся Джонс. – Будь ласка, сер, підійміться нагору й будьте ласкаві сісти в кеб, який відвезе вашу світлість у поліцію.

– Оце вже краще, – спокійно зазначив Джон Клей.

Церемонно вклонившись, він безтурботно пішов під наглядом детектива.

– Містере Холмс, – Мерривезер вивів нас із комори, – навіть не знаю, як наш банк зможе віддячити вам за цю послугу. Вам вдалося запобігти найбільшій крадіжці.

– Я мав свої власні порахунки з містером Джоном Клеєм, – відмахнувся Холмс. – Витрати на сьогоднішню справу були незначні, і ваш банк безумовно відшкодує їх мені, хоча, по суті, я вже нагороджений тим, що пережив єдину в своєму роді пригоду та почув чудову оповідку про Спілку рудих...

– Бачте, Ватсоне, – пояснив мені Шерлок Холмс рано вранці, коли ми сиділи з ним на Бейкер-стріт за склянкою віскі із содовою, – мені з самого початку було ясно, що єдиною метою цього фантастичного оголошення про Спілку рудих і переписування «Британської енциклопедії» може бути лише усунення з дому не надто розумного лихваря на кілька годин щодня. Спосіб, який вони вибрали, звісно, курйозний, однак завдяки йому вони цілком домоглися свого. Весь цей план, без сумніву, з'явився в голові Клея через колір волосся його спільника. Чотири фунти на тиждень слугували для Вілсона приманкою, а що таке чотири фунти для тих людей, які розраховували отримати тисячі! Вони помістили в газеті оголошення. Один шахрай орендував тимчасовий офіс, інший умовив свого господаря сходити туди, й обоє отримали можливість щоранку користуватися його відсутністю. Тільки-но я почув, що помічник вдовольняється половиною платні, то зрозумів, що для цього в нього є поважні причини.

– А як ви здогадалися про їхній задум?

– Підприємство нашого рудого клієнта – незначне, у всьому приміщенні немає нічого такого, заради чого варто було б затівати таку складну гру. Отже, вони мали на увазі щось, що

перебуває за його межами. Що це може бути? Я згадав про пристрасть помічника до фотографії, про те, що він зловживає цією звичкою, щоб для чогось лазити в льох. Льох! Ось інший кінець заплутаної нитки. Я докладно розпитав Вілсона про цього таємничого помічника й збагнув, що маю справу з одним із найбезжальніших і найзухваліших злочинців Лондона. Він щось робить у льосі, щось складне, бо йому доводиться працювати там по кілька годин щодня впродовж двох місяців. Чим же він може там займатися? Тільки одним: копанням ями, що веде до якоїсь іншої будівлі. Дійшовши такого висновку, я закликав вас і вирушив ознайомитися з тим місцем, де це все відбувається. Ви були дуже здивовані, коли я луснув ціпком по бруківці. Я ж хотів дізнатися, куди прокладають рів – перед фасадом чи позаду. Виявилось, що не перед фасадом. Я подзвонив. Як і очікував, мені відчинив помічник. У нас уже бували з ним певні сутички, але ми ніколи не бачили один одного в обличчя. Та й цього разу я йому в обличчя не зазірав. Хотів лише побачити його коліна. Ви могли б і самі помітити, які вони в нього були брудні, зім'яті, протерті. Вони свідчили про багато годин, проведених за копанням ями. Залишалось лише з'ясувати, куди саме він копав. Я завернув за ріг, побачив вивіску «Міського та приміського банку» і зрозумів, що завдання виконане. Коли після концерту ви вирушили додому, я поїхав до Скотленд-Ярду, а звідти – до голови правління установи.

– А звідки ви дізналися, що вони спробують грабувати саме цієї ночі? – спитав я.

– Зачинивши офіс Спілки рудих, вони наче повідомляли, що більше не мають потреби у відсутності містера Джабеза Вілсона, – іншими словами, їхній підкоп готовий. Було ясно, що вони спробують скористатися ним якнайшвидше, адже, по-перше, підкоп можуть виявити, а по-друге, золото можуть перевезти в інше місце. Субота їм особливо зручна, бо вона дає їм зайву добу для втечі. На підставі всіх цих міркувань я дійшов висновку, що вони здійснять спробу пограбування цієї ночі.

– Ваші міркування просто чудові! – вигукнув я в щирому захопленні. – Ви створили такий довгий ланцюг, і кожна ланка в ньому бездоганна.

– Цей випадок врятував мене від гнітючої нудьги, – позіхнув Шерлок Холмс. – На жаль, відчуваю, що вона знову починає докучати мені! Усе моє життя – суцільне зусилля уникнути сумної одноманітності наших життєвих буднів. Маленькі загадки, які часом розгадую, допомагають мені досягнути цієї мети.

– Ви справжній добродій людства, – зауважив я.

Холмс стеноу плечима:

– Мабуть, я й справді можу чимось прислужитися. *L'homme c'est rien – l'oeuvre c'est tout*², як писав Гюстав Флобер у листі до Жорж Санд.

² *L'homme c'est rien – l'oeuvre c'est tout* (франц.) – людина – ніщо, робота – все.

Таємниця Боскомської долини

Одного ранку, коли ми з дружиною снідали, покоївка подала мені телеграму від Шерлока Холмса: *«Чи не могли б ви звільнитися на два дні? Викликаний на захід Англії зв'язку трагедією Боскомській долині. Буду радий якщо приєднається до мене. Повітря пейзаж чудові. Виїздить Паддінгтона 11.15»*.

– Ти поїдеш? – поцікавилася дружина, ласкаво поглянувши на мене.

– Навіть не знаю. Нині маю дуже багато пацієнтів...

– О, Анструзер їх прийме! Останнім часом ти маєш стомлений вигляд. Поїздка піде тобі на користь. І ти завжди так цікавишся справами, що їх розслідує Шерлок Холмс.

Мій досвід табірною життя в Афганістані мав принаймні ту перевагу, що я став загартованим і завжди готовим до подорожі мандрівником. Речей мав зовсім небагато, тому сів зі своєю валізою в кеб набагато раніше, ніж розраховував, і помчав на Паддінгтонський вокзал.

Шерлок Холмс походжав на платформі в сірому дорожньому плащі та суконній кепці, які робили його високу худорляву постать ще худішою та вищою.

– Дуже добре, що ви прибули сюди, Ватсоне, – сказав він. – Зовсім інша річ, коли поруч зі мною людина, на котру можна беззастережно покластися. Місцева поліція або нічого не робить, або йде хибним слідом. Займіть два кутових місця, а я візьму квитки.

Ми сіли в купе. Холмс узявся читати газети, які приніс із собою, читав, відволікаючись, аби занотувати щось та обміркувати.

Так ми доїхали до Редінга. Несподівано детектив зім'яв усі часописи в один величезний згорток і закинув його на багажну сітку.

– Ви щось чули про цю справу? – спитав він.

– Ані слова. Я кілька днів не розгортав газети.

– Лондонська преса не подавала занадто докладних звітів. Я щойно переглянув усі свіжі часописи, щоб ознайомитися з подробицями. Це, здається, один із тих простих випадків, які виявляються надзвичайно складними.

– Звучить дещо парадоксально.

– Але це свята правда. Винятковість майже завжди дає ключ до розгадки таємниці. Чим простіший злочин, тим його важче розкрити... Як би там не було, у цьому випадку є дуже серйозні підозри проти сина убитого.

– Отже, це вбивство?

– Ну, так вважають. Я не беруся нічого стверджувати, поки не ознайомлюся зі справою особисто. Кількома словами поясню вам стан речей, яким він мені видається... Боскомська долина – це сільська місцевість неподалік від Росса, що в Герфордширі. Найбільший землевласник у тих краях – містер Джон Тернер. Він заробив свої статки в Австралії та кілька років тому повернувся на батьківщину. Одну зі своїх ферм, Гезерлі, він віддав в оренду такому собі містерові Чарльзу Мак-Карті, також колишньому австралійцю. Вони познайомилися в колоніях, і нічого дивного не було в тому, що, переїхавши на нове місце, вони оселилися якомога ближче один до одного. Тернер, правда, був заможнішим, тому Мак-Карті став його орендарем, але вони, мабуть, залишилися друзями. Мак-Карті мав вісімнадцятилітнього сина-одинака, а в Тернера була єдина донька такого ж віку, дружини ж обох померли. Вони, здавалося, уникали товариства англійських родин і жили усамітнено, хоча Мак-Карті любив спорт і часто бував на кінських перегонах. У Мак-Карті працювали слуга та покоївка. А Тернер мав велике господарство та принаймні з півдюжини слуг. Ось і все, що мені вдалося дізнатися про обидві родини. А тепер – про саму подію.

Третього червня, тобто минулого понеділка, Мак-Карті вийшов зі свого будинку в Гезерлі годині о третій і попрямував до Боскомського ставка – невеликого озера, яке утворив струмок,

що протікає Боскомською долиною. Вранці він їздив до Росса та повідомив своєму слугі, що дуже квапиться, бо о третій годині має важливу зустріч. З неї він не повернувся.

Від ферми Гезерлі до Боскомського ставка – чверть милі, і, коли він туди йшов, чоловіка бачили двоє людей. По-перше, якась стара баба, її ім'я не згадується в газетах, другим був Вільям Кровдер, лісник містера Тернера. Ці свідки стверджують, що містер Мак-Карті йшов сам. Лісник додає, що незабаром після зустрічі з містером Мак-Карті він побачив і його сина – Джеймса Мак-Карті, який ішов із рушницею. Свідок запевняє, що той слідував за батьком тією самою дорогою. Лісник спочатку забув про цю зустріч, але ввечері, почувши про трагедію, все згадав.

Обох Мак-Карті бачили й після того, як лісник Вільям Кровдер розминувся з ними. Боскомський ставок оточений густим лісом, а його берег заріс очеретом. Донька сторожа Боскомського маєтку Пейшенс Моран, юнка років чотирнадцяти, збирала квіти в сусідньому лісі. Вона повідомила, що бачила біля озера містера Мак-Карті та його сина. Було схоже, що вони люто сварилися. Дівчина чула, як старший Мак-Карті обзивав сина, і бачила, як останній замахнувся на свого батька, ніби хотів його вдарити. Дівчину так налякала ця жахлива сцена, що вона втекла звідти, кинулася додому та розповіла матері, що в лісі біля ставка старий і молодий Мак-Карті затіяли сварку й що вона боїться, щоб справа не дійшла до бійки. Заледве вона встигла розповісти це, як молодий Мак-Карті забіг у будинок і заявив, що знайшов у лісі свого батька мертвим, і попросив сторожа допомогти. Він був дуже збуджений, без рушниці й капелюха, а на правій руці та рукаві мав плями від свіжої крові. Слідуючи за ним, сторож підійшов до мертвого тіла, що лежало на траві біля води. Голову покійника було розтрощено кількома ударами якимось важким і тупим знаряддям. Такі рани можна було завдати, наприклад, прикладом рушниці, яка належала синові й лежала на траві за кілька кроків від тіла. Під тиском обставин юнака відразу ж заарештували. У вівторок слідство винесло вердикт: «навмисне вбивство»; у середу молодий Мак-Карті постав перед мировим суддею в Россі, і той відправив справу на розгляд суду присяжних. Такими є основні факти, відомі слідчому та поліції.

– Важко навіть уявити собі прозорішу справу, – зауважив я. – Якщо колись непрямі докази й вказували на злочинця, то це саме такий випадок.

– Непрямі докази дуже оманливі, – промовив Холмс у задумі, – вони прямісінько свідчать про одне, але якщо ви здатні уважно розглядати такі докази, то можете виявити, що насправді вони дуже часто ведуть нас не до істини, а в протилежний бік. Правда, нині справа остаточно обернулася проти цього юнака; не виключена й можливість, що він таки злочинець. Знайшлися, однак, люди, і серед них міс Тернер, донька землевласника, котрі однаково не вірять у його провину. Міс Тернер запросила Лестрейда – можливо, ви його пам'ятаєте? – для захисту підсудного. Лестрейд, котрий визнав захист занадто важким, передав його мені, й ось два джентльмени середнього віку мчать на захід зі швидкістю п'ятдесят миль на годину замість того, щоб спокійно снідати вдома.

– Боюся, – зітхнув я, – факти неспростовні, й у вас будуть дуже обмежені можливості виграти цей процес.

– Ніщо не є настільки оманливим, як очевидні факти, – усміхнувся Холмс. – Крім цього, ми можемо випадково наштовхнутися на якісь такі ж очевидні факти, які зовсім неочевидні для містера Лестрейда. Ви занадто добре мене знаєте, щоб вирішити, що це хизування. Я або скористаюся доказами, зібраними Лестрейдом, або й зовсім їх відкину, бо він сам абсолютно не спроможний скористатися ними чи принаймні їх збагнути. Узяти хоча б перший-ліпший приклад: мені цілком зрозуміло, що вікна у вашій спальні – з правого боку, але я далеко не впевнений, чи помітив би містер Лестрейд такий очевидний факт.

– Але як, звідки...

– Мій любий друже, я вас добре знаю. Знаю й вашу військову охайність. Голитесь щоранку й у цю пору року – при сонячному світлі. Але ліва частина вашого обличчя виго-

лена гірше за праву, чим лівіше – тим гірше, доходячи нарешті до повної неохайності. Цілком очевидно, що ця частина обличчя у вас гірше освітлена, ніж інша. Не можу собі уявити, щоб людина з вашими звичками змиралася з погано поголеною щогою, дивлячись у дзеркало при нормальному освітленні. Я подаю це лише як простий приклад спостережливості й уміння робити висновки. У цьому й полягає моє ремесло, і цілком можливо, що воно знадобиться нам у майбутньому розслідуванні. Є одна або дві незначні деталі, які стали відомими під час допиту. Вони заслуговують на окрему увагу.

– І про що йдеться?

– Виявляється, молодого Мак-Карті заарештували не відразу, а дещо пізніше, коли він уже повернувся на ферму Гезерлі. Поліційний інспектор заявив, що він заарештований, а юнак відповів, що це його нітрохи не дивує, бо він однаково заслуговує на покарання. Його фраза справила належний ефект – зникли останні сумніви, які, можливо, ще залишалися в слідчого.

– Це було зізнання! – вигукнув я.

– Ні, бо потім він заявив про повну відсутність своєї вини.

– Після пекельно вагомих доказів це звучить підозріло.

– Навпаки, – заперечив Холмс, – це єдиний проблеск, який я тепер бачу серед хмар. Адже він не може не знати, які вагомі підозри вказують на нього. Якби він прикинувся здивованим або обуреним при звістці про арешт, це здалося б мені напрочуд підозрілим, бо таке здивування або обурення були б зовсім нещирі в обставинах, що склалися. Така поведінка якраз і свідчила б про його нещирість. Невिбаглива поведінка парубка в мить арешту свідчить або про його повну невинність, або, навпаки, викриває його неабияке самовладання та витримку. Що ж стосується його відповіді, що він заслуговує арешту, це також цілком природно, якщо згадати, що він настільки забув про свій синівський обов'язок, що облаяв батька та навіть, як стверджує дівчинка, – а її свідчення дуже важливі – замахнувся на нього. Відповідь парубка, що свідчить про каяття та про докори сумління, я вважаю швидше ознакою незіпсованості, ніж доказом злочинних намірів.

Я похитав головою.

– Багатьох повісили на шибениці й без таких важких доказів, – зауважив я.

– Це правда. І серед них було багато невинних.

– Які ж пояснення самого юнака?

– Не надто оптимістичні для його захисників, хоча є один чи два позитивних пункти. Ви знайдете це тут, можете собі почитати.

Він витягнув зі своєї теки кілька місцевих гартфордширських газет, погортав і вказав на рядки, в яких нещасний парубок дає пояснення всьому, що сталося. Я сів у кутку купе й почав уважно читати. Ось що там було написано:

«Потім викликали містера Джеймса Мак-Карті, єдиного сина покійного. Він дав наступні свідчення:

«Упродовж трьох днів я не був удома, бо перебував у Брістолі й повернувся якраз уранці минулого понеділка, третього числа. Коли я приїхав, батька вдома не було, а покоївка сказала, що він поїхав до Росса з Джоном Коббом, конюхом. Незабаром після мого приїзду я почув скрип коліс його екіпажу і, визирнувши з вікна, побачив, що він хутко забрався з двору, але я не знав, у якому напрямку він піде. Потім я взяв свою рушницю і вирішив пройтися до Боскомського ставка, щоб оглянути пустир, на якому оселилися кролики, він розташований на протилежному березі озера. Дорогою я зустрів Вільяма Кровдера, лісничого, як він уже повідомляв у своїх свідченнях; проте він помиляється, вважаючи, що я наздоганяв батька. Мені й на гадку не спадало, що батько йде попереду. Коли я був приблизно за сто кроків від ставка, то почув вигук «Коу!», яким я і мій батько зазвичай закликали один одного. Я відразу ж побіг уперед і побачив, що він стоїть біля самого ставу. Батько, мабуть, дуже здивувався, помітивши мене, і досить брутально спитав, чого мені тут треба. Бесіда дійшла до дуже різких слів,

мало не до бійки, бо мій батько був людиною вкрай запальною. Зрозумівши, що він утрачає самовладання, я вважав за краще піти геть від нього й подався до ферми Гезерлі. Не пройшов я й півтора кроків, як почув позаду нелюдський зойк, що холодив душу і змусив мене побігти назад. Я побачив розпростертого на землі батька; на його голові зяяли жахливі рани, і в ньому ледь жевріло життя. Рушниця випала з моїх рук, я підняв голову батька, але майже тієї самої миті він помер. Кілька хвилин я стояв на колінах біля мерця, потім пішов до сторожа містера Тернера просити його допомоги. Будинок слуги був ближчим за інші. Повернувшись на зойк батька, я нікого біля нього не побачив, тож не маю уявлення, хто б міг його вбити. Його мало хто знав, бо вдачу він мав децю замкнуту й непривітну. Але все ж, наскільки я знаю, справжніх ворогів він таки не мав.

Коронер. Чи ваш батько повідомив вам щось перед смертю?

Свідок. Він пробурмотів кілька слів, але я зміг вловити лише щось схоже на «щур».

Коронер. Що це означає, як ви гадаєте?

Свідок. Гадки не маю. Мабуть, він марив.

Коронер. Що стало причиною вашої останньої сварки?

Свідок. Я волів би промовчати про це.

Коронер. На жаль, я змушений наполягти на відповіді.

Свідок. А я не можу відповісти на це запитання. Запевняю, що наша розмова не мала жодного стосунку до жахливої трагедії, яка сталася пізніше.

Коронер. Це вирішуватиме суд. Зайве пояснювати вам, що небажання відповідати лише нашкодить вам, коли ви постанете перед виїзною сесією суду присяжних.

Свідок. І все ж я не буду відповідати.

Коронер. Вочевидь, вигуком «Коу!» ви з батьком завжди закликали один одного?

Свідок. Авжеж.

Слідчий. Як же могло статися, що він подав умовний знак іще до того, як вас побачив, і навіть до того, як дізнався, що ви повернулися з Бристолу?

Свідок (дуже збентежений). Навіть не здогадуюся.

Присяжний засідатель. Чи не впало вам у вічі щось підозріле, коли ви прибігли на зойк і знайшли батька смертельно пораненим?

Свідок. Та ні, нічого особливого.

Коронер. Що хочете цим сказати?

Свідок. Я був такий схвильований і наляканий, коли вибіг із лісу, що міг думати лише про батька, більше ні про що. Усе ж у мене було нечітке враження, що в ту мить щось лежало на землі ліворуч від мене. Мені здалося, що якийсь сірий одяг, можливо, коц. Коли я звівся на ноги й захотів розглянути цю річ, її вже не було.

– Вважаєте, що вона зникла до того, як ви пішли по допомогу?

– Атож, зникла.

– Чи не могли б ви сказати, що ж це було?

– Ні, у мене просто з'явилося відчуття, що там щось лежить.

– Далеко від убитого?

– Кроків за десять.

– А на якій відстані від лісу?

– Приблизно на такій самій.

– Отже, ця річ лежала на відстані менше двадцяти кроків від вас, коли вона зникла?

– Авжеж, але я обернувся до неї спиною».

Цим закінчується допит свідка».

– Мені ясно, – сказав я, поглянувши на газетний стовпчик, – що наприкінці допиту слідчий був зовсім безжалісний до молодого Мак-Карті. Він вказав, і не без підстав, на протиріччя

в свідченнях про те, що батько покликав сина, не знаючи про його присутність, а також на відмову передати зміст його розмови з батьком, потім на дивне пояснення останніх слів умиряючого. Усе це, як зауважив слідчий, дуже шкодить синові.

Холмс потягнувся на зручному дивані й з усмішкою зауважив:

– Ви з коронером страждаєте на один і той самий недолік: відкидаєте все позитивне, що є у свідченнях парубка. Невже ви не бачите, що приписуєте йому то занадто багато, то занадто мало уяви? Занадто мало – якщо він не міг вигадати такої причини сварки, яка завювала б йому симпатії присяжних; і занадто багато – якщо він міг дійти до такої вигадки, як згадка вмираючого про пацюка та пригода зі зниклим одягом. Ні, сер, я дотримуватимуся тієї точки зору, що все, сказане хлопцем, – правда. Подивимось, до чого ця гіпотеза нас приведе. А тепер я займуся своїм кишеньковим Петраркою. Поки ми не прибудемо на місце події – про цю справу анічирк. Наш другий сніданок у Свіндоні. Гадаю, що ми приїдемо туди десь за двадцять хвилин.

Було близько четвертої години, коли ми, оминувши чарівну Страудську долину та широкий блискучий Северн, нарешті опинилися в милому маленькому провінційному містечку Росс. Акуратний, схожий на тхора чоловічок, дуже стриманий, із хитрими оченятами, чекав нас на платформі. Хоча він був у коричневому порохівнику і в чоботях, які вважав придатними для сільської місцевості, я без труднощів упізнав у ньому Лестрейда зі Скотленд-Ярду. З ним ми доїхали до «Гірфорд Армз», де нам забронювали номери.

– Я замовив карету, – заявив Лестрейд за горнятком чаю. – Адже знаю вашу діяльну натуру. Ви ж доти не можете заспокоїтися, доки не потрапите на місце злочину.

– Це дуже чемно з вашого боку, – похвалив Холмс. – Але тепер усе залежить від стрілок барометра.

Лестрейд дуже здивувався.

– Не зовсім зрозумів вашу думку, – зізнався він.

– Які стрілки барометра? Двадцять дев'ять, вітру немає, на небі ні хмаринки – дощу не буде. А я маю цілу пачку цигарок, які треба викурити. До того ж диван тут набагато кращий за звичайну гидоту сільських заїздів. Сподіваюся, що мені не вдасться скористатися цією каретою сьогодні ввечері.

Лестрейд поблажливо усміхнувся.

– Ви, звісно, вже дійшли якогось висновку, прочитавши газетні звіти, – сказав він. – Справа ця ясна, як божий день, і чим глибше в неї пірнаєш, тим яснішою вона стає. Але, певна річ, не можна відмовити в проханні жінці, та ще й такій чарівній. Вона чула про вас і захотіла запросити саме вас для захисту підсудного, хоча я неодноразово їй казав, що ви не зробите нічого, чого б уже не зробив я. О боже! Біля дверей її екіпаж!

Щойно він це промовив, як до кімнати вбігла одна з найчарівніших дівчат, яких я будь-коли бачив. Блакитні очі блищали, вуста були легко розтулені, ніжний рум'янець заливав щоки. Помітне хвилювання змусило її забути про звичайну стриманість.

– О, містере Шерлок Холмс! – вигукнула гостя, переводячи погляд із нього на мене й нарешті з безпомилковою жіночою інтуїцією зупиняючись на моєму приятелі. – Яка я рада, що ви тут! Я приїхала повідомити вам це. Я впевнена, що Джеймс не винен. Приступаючи до вашої роботи, ви маєте знати те, що знаю я. Не допускайте сумнівів навіть на мить. Ми з ним товаришували з раннього дитинства, я краще за всіх знаю всі його слабкості, але в нього таке добре серце, що він і мухи не образить. Усім, хто його справді знає, таке звинувачення видається цілком безглуздом.

– Сподіваюся, нам вдасться його виправдати, міс Тернер. Повірте, я зроблю все, що в моїх силах, – запевнив Шерлок Холмс.

– Але ж ви читали звіти, й у вас уже склалася певна думка про всі ці події? Не бачите якоїсь надії? Чи ви самі впевнені, що він не винен?

– Вважаю це припустимим.

– Ось так! – вигукнула вона, гордо підіймаючи підборіддя й зухвало свердлячи поглядом Лестрейда. – Чули? Тепер я маю надію.

Лестрейд стенив плечима.

– Боюся, що мій колега занадто квапиться у своїх висновках, – буркнув він.

– Але ж він має рацію. О, я впевнена, що він має рацію! Джеймс нізащо б це не зробив. Що ж стосується його сварки з батьком, я знаю, чому він нічого не сказав коронеру, адже до цього була причетна я.

– Яким чином? – спитав Холмс.

– Зараз не час щось приховувати. Джеймс мав великі неприємності з батьком через мене. Батько Джеймса дуже хотів, щоб ми одружилися. Ми з Джеймсом завжди любили один одного, як брат і сестра, але він, звісно, ще надто молодий, життя не знає і... і... коротко кажучи, він, природно, навіть думати не хотів про одруження. На цьому ґрунті й виникали чвари, і я впевнена, що це була одна з таких сварок.

– А ваш батько? – поцікавився Холмс. – Він хотів вашого шлюбу?

– Ні, він також був проти. Крім батька Джеймса, цього ніхто не хотів.

Суцільний рум'янець залив свіже обличчя юнки, коли Холмс кинув на неї один із своїх допитливих поглядів.

– Дякую за цю інформацію, – сказав він. – Чи зможу я побачитися з вашим батьком, якщо зайду завтра?

– Боюся, що лікар цього не дозволить.

– Лікар?

– Атож, хіба ви не знаєте? Останні роки мій бідний батечко весь час слабував, а це нещастя й зовсім зламало його. Він зліг, і доктор Вілловз переконає, що в нього сильне нервово збудження від пережитого горя. Містер Мак-Карті був єдиною живою людиною, яка знала тата в давні часи у Вікторії.

– Гм! У Вікторії? Це дуже важливо.

– Авжеж, на копальнях.

– Саме так, на золотих копальнях, де, як я розумію, містер Тернер і здобув свій капітал?

– Ну, звісно.

– Дякую, міс Тернер. Ви мені дуже допомогли.

– Будь ласка, повідомте, якщо завтра матимете якісь новини. Ви, мабуть, навідаєте Джеймса в казематі? О, якщо побачите його, містере Холмс, то скажіть йому, що я переконана в його невинності.

– Неодмінно скажу, міс Тернер.

– Я поспішаю додому, бо тато серйозно хворий. А я йому потрібна. До зустрічі, нехай вам Бог помагає!

Вона вийшла з кімнати так само поспішно, як і увійшла, і ми почули стукіт коліс екіпажу, що віддалявся.

– Мені соромно за вас, Холмсе, – з гідністю зазначив Лестрейд після хвилинної мовчанки. – Навіщо ви подаєте надії, які неможливо втілити? Я не страждаю зайвою чутливістю, але вважаю, що ви вчинили жорстоко.

– Я, здається, бачу шлях до порятунку Джеймса Мак-Карті, – заявив Холмс. – У вас є дозвіл на відвідини в'язниці?

– Маю, але лише для нас двох.

– Тоді я зміню своє рішення не виходити з дому. Ми ще встигнемо до Гірфорда, щоб побачити бранця сьогодні ввечері?

– Легко.

– Тоді ходімо! Ватсоне, боюся, ви будете нудитися, але години за дві я повернуся.

Я відпровадив їх до станції, пройшовся вулицями містечка, відтак повернувся до готелю, приліг на канапу й узявся читати якийсь бульварний роман. Однак сюжет оповідки був занадто пласким порівняно з жахливою трагедією, яка постала перед нами. Я помітив, що мої думки весь час повертаються від читива до дійсності, тому жбурнув книжку в інший кінець кімнати та занурився в роздуми про події минулого дня. Якщо припустити, що свідчення цього нещасного юнака цілком правдиві, то що ж це за чортівня, що за непередбачене та неймовірне лихо могло статися в той проміжок часу, коли він відійшов від свого батька, а потім прибіг на його зойки? Це було щось жахливе й страшне. Що б це могло бути? Мабуть, мені, як лікарю, справа стане яснішою, якщо я ознайомлюся з характером ушкоджень. Я подзвонив і зажадав останні числа місцевих газет, що містять усі докладні матеріали слідства.

Свідчення хірурга встановлювали, що третя задня тім'яна кістка та ліва частина потиличної кістки розтриті потужним ударом тупим предметом. Я намацав це місце на своїй голові. Без сумніву, такий удар могли завдати лише ззаду. Це певною мірою знімало підозру зі звинуваченого, адже під час сварки бачили, що він стояв обличчям до покійного. Але цьому не можна надавати великого значення, бо батько міг обернутися перед тим, як його вдарили. Однак варто повідомити Холмсу й про це. Також дуже дивною мені здалася згадка про щура. Що це означає? Навряд чи це марення. Людина, котра вмирає від раптового удару, ніколи не марить. Ні, ймовірно, він намагався пояснити, як зустрів свою смерть. Що ж він хотів сказати? Я довго намагався знайти якесь вірогідне пояснення. Згадав і випадок із цією сірою одежиною, яку помітив молодий Мак-Карті. Якщо так було насправді, це означає, що вбивця щось загубив, коли втікав, мабуть, плаща, і йому вистачило нахабства повернутися й забрати свою річ за спиною в сина, за двадцять кроків від нього, коли той опустився на коліна біля убитого. Яке поєднання таємничого та неймовірного в цій події!

Мене не здивувала версія Лестрейда, але я вірив у далекоглядність Холмса й не втрачав надії: мені здавалося, що кожна нова деталь зміцнює його впевненість у невинності молодого Мак-Карті.

Коли Холмс повернувся, було вже зовсім пізно. Він був сам, бо Лестрейд зупинився в місті.

– Барометр усе ще не падає, – зауважив детектив і сів. – Тільки б не було дощу, поки ми доберемося до місця події! Адже людина мусить укласти в таку непересічну справу всі зусилля свого розуму й серця. Щиро кажучи, я не хотів братися за роботу, коли був стомлений довгою дорогою. Я бачився з молодим Мак-Карті.

– Що ж ви від нього дізналися?

– Нічогосінько.

– Справа не стала яснішою?

– Анітрохи. Я був схильний думати, що він знає ім'я злочинця та просто приховує його. Але тепер переконаний – для нього це така ж загадка, як і для всіх інших. Молодий Мак-Карті не надто розумний, але дуже гарний, а також, гадаю, незіпсований.

– Я не схвалюю його смаків, – зауважив я, – якщо це дійсно правда, що він не хотів одружитися з такою чарівною молодого дівчиною, як міс Тернер.

– О, за усім цим криється дуже неприємна історія! Він пристрасно, шалено її кохає. І як гадаєте, що він зробив два роки тому, коли вона ще була в пансіоні, а він і зовсім підлітком? Цей ідіот утратив у тенета однієї брестольської шинкарки та зареєстрував із нею шлюб. Про це ніхто навіть не підозрює, але можете собі уявити, яка була для нього мука слухати докори, що він не робить того, за що сам віддав би півжиття! Ось такий відчай і охопив його, коли він простяг руки до неба у відповідь на вимогу батька зробити пропозицію міс Тернер. З іншого боку, він не мав можливості захищатися, і його батько, котрий, як усі запевняють, був людиною суворої вдачі, вигнав би його з дому навіки, якби дізнався всю правду. Це зі своєю дружиною-шинкаркою юнак провів у Бристолі останні три дні, а його батько не знав, де він був.

Запам'ятайте цю обставину, це дуже важливо. Однак не було б щастя, та нещастя допомогло. Шинкарка, дізнавшись із газет, що її чоловіка звинувачують у важкому злочині і, ймовірно, скоро повісять, відразу ж покинула його й зізналася йому в листі, що в неї вже давно є інший законний чоловік, котрий живе в Бермудських доках, і що з містером Джеймсом Мак-Карті її насправді ніщо не пов'язує. Гадаю, ця звістка окупила всі страждання молодого Мак-Карті.

– Але якщо він не винен, то хто ж тоді вбивця?

– Аякже, хто вбивця? Я звернув би вашу увагу на такі дві обставини. Перша: покійний мав із кимось зустрітися біля ставка, і ця людина не могла бути його сином, бо син поїхав і не було відомо, коли повернеться. Друга: батько кричав «Коу!» ще до того, як дізнався про повернення сина. Це основні пункти, які визначають результат дослідження... А тепер погомонімо про творчість Джорджа Мередита, якщо не заперечуєте, й облішмо всі другорядні справи до завтра.

Як і передбачав Холмс, дощу не було – ранок видався яскравим і безхмарним. О дев'ятій годині за нами в кареті заїхав Лестрейд, і ми вирушили на ферму Гезерлі до Боскомського ставка.

– Серйозні новини, – поінформував Лестрейд. – Кажуть, що містер Тернер із Холу так занедужав, що довго не протягне.

– Ймовірно, він дуже старий? – уточнив Холмс.

– Йому майже шістдесят, але він втратив здоров'я в колоніях і вже дуже давно сильно нездужає. Тут велику роль відіграла ця справа. Він був старим приятелем Мак-Карті та ще й справжнім благодійником. Мені вдалося дізнатися, що він навіть не брав із нього орендної плати за ферму Гезерлі.

– Он як! Це дуже цікаво! – вигукнув Холмс.

– Ще б пак. І допомагав йому всілякими іншими способами. Тут усі подекують про те, що містер Тернер був дуже добрий до покійного.

– Та що ви кажете! А вам не здалося дещо незвичним, що цей Мак-Карті, чоловік зовсім незаможний, був настільки зобов'язаний містеру Тернеру та все ж вів розмови про одруження свого сина з донькою Тернера, спадкоємиці всіх статків? Та ще й такою впевненою інтонацією, ніби варто лише зробити пропозицію – а все інше додасться! Це напрочуд дивно. Адже ви знаєте, що Тернер навіть чути не хотів про їхній шлюб. Його донька сама розповіла нам про це. Чи не могли б ви зробити з усього сказаного якісь висновки методом дедукції?

– Ми займалися дедукцією та логічними висновками, – підморгнув мені Лестрейд. – А знаєте, Холмсе, якщо надалі так само оперувати фактами, можна дуже легко перейти від істини в світ гіпотез і фантазій.

– Що правда, то правда, – стримано погодився Холмс. – Ви дуже погано користуєтеся фактами.

– Як би там не було, я підтвердив один факт, який виявився дуже важким для вашого розуміння, – Лестрейд починав дратуватися.

– Тобто, що...

– ...що Мак-Карті-старший зустрів свою смерть від руки Мак-Карті-молодшого й що всі теорії, які заперечують цей факт, просто місячне сяйво.

– Ну, місячне сяйво набагато яскравіше за туман! – засміявся Холмс. – Якщо не помиляюся, ферма Гезерлі – ліворуч від нас.

– Еге ж.

Це був комфортабельний двоповерховий, критий шифером будинок із великими жовтими плямами лишайника на сірому фасаді, який широко розкинувся на просторі. Опущені фіранки на вікнах і комини, з яких не йшов дим, надавали обійстю похмурого вигляду, ніби жакливий злочин усією своєю вагою звалився на ці стіни.

Ми подзвонили, і на вимогу Холмса покоївка показала нам черевики, в яких був її господар, коли його вбили, і взуття сина, яке він одягав того дня. Холмс ретельно обміряв усе взуття в семи або восьми місцях, потім попросив відвести нас у двір, звідки ми пішли звивистою стежкою, що веде до Боскомського ставка.

Шерлока Холмса наче підміняли, коли він ішов гарячим слідом. Люди, котрі знають безпристрасного мислителя з Бейкер-стрит, нізащо не впізнали б його в цю мить. Його обличчя то хмарилося, то вкривалося рум'янцем, брови витягувалися в дві жорсткі чорні лінії, а з під них сталевим блиском сяяли очі. Голова детектива опускалася, плечі сутулилися, губи щільно стискалися, на мускулистій шиї роздувалися вени. Його ніздрі розширювалися, як у мисливця, захопленого азартом переслідування. Шерлок настільки був поглинутий завданням, що на запитання, задані йому, або зовсім нічого не відповідав, або нетерпляче бурчав у відповідь.

Безмовно й шпарко детектив просувався стежкою, що вела через ліс і луки до Боскомського ставка. Це глуха, багниста місцина, як і вся долина. На стежці біля неї, де росте низька трава, виднілося чимало слідів. Холмс то поспішав, то зупинявся, один раз швидко розвернувся й зробив кілька кроків назад у луки. Лестрейд і я йшли позаду, детектив – із байдужим і зневажливим виглядом, тоді як я дуже пильно стежив за своїм приятелем, адже був переконаний, що кожна його дія веде до щасливої розв'язки справи.

Боскомський ставок – невелика водойма шириною десь п'ятдесят ярдів, вона оточена чагарниками очерету й лежить на межі ферми Гезерлі та мисливським угіддям містера Тернера. Над лісом, що підступає до дальнього берега, виднілися червоні гострі башточки, що височіють над житлом заможного землевласника.

З боку Гезерлі ліс дуже густий; лише вузька смужка вологої трави кроків у двадцять завширшки відокремлює останні дерева від очерету, що оточило озеро. Лестрейд точно вказав місце, де знайшли тіло; земля й справді була така волога, що я міг ясно побачити, де впав убитий. Що ж стосується Холмса, то з його енергійного обличчя та напруженого погляду я розумів, що він достатньо розгледів на затоптаній траві. Детектив метушився, як гончак, що натрапив на слід, а потім звернувся до нашого супутника.

– Що ви тут робили? – спитав він.

– Я прочесав граблями всю галявину. Шукав якусь зброю або інші докази. Але як вам удалося...

– Ну, годі, мені бракує часу! Ви вивертаєте ліву ногу, і її сліди видно повсюдно. Вас міг би вистежити навіть кріт. А тут, в очереті, сліди зникають. О, як було б усе просто, якби я прийшов сюди до того, як це стадо бугаїв усе тут витоптало! Тут стояли ті, які прийшли з хижі, вони затоптали всі сліди навколо вбитого на шість або й сім футів.

Детектив витягнув лупу, ліг на непромокальний плащ, аби було краще видно, і розмовляв більше сам із собою, ніж із нами:

– Ось сліди молодого Мак-Карті. Він проходив тут двічі й один раз біг так швидко, що сліди підборів майже не видно, а інша частина підошви відбилася чітко. Це підтверджує його свідчення. Він побіг, коли побачив батька, що лежав на землі. Далі, тут сліди ніг батька, коли він ходив туди й сюди. А це що таке? Слід від прикладу рушниці, на яку спирався син, коли стояв і слухав батька. А це? Ха-ха, що ж це таке? Хтось підкрадався навшпиньки! До того ж це квадратні, зовсім незвичайні черевики. Він прийшов, пішов і знову повернувся – цього разу, звісно, за своїм плащем. Але звідки він прийшов?

Холмс бігав навколо, іноді втрачаючи слід, часом знову наштовхуючись на нього, поки ми не опинилися біля самого лісу у тіні дуже високої старої берези. Шерлок знайшов його сліди за цим деревом і знову ліг на живіт. Пролунав радісний вигук. Холмс довго залишався нерухомим, перевертав опале листя і сухий хмиз, зібрав у конверт щось схоже на пил і оглянув крізь лупу землю, а також, скільки міг дістати, і кору дерева. Камінь із нерівними краями лежав

серед моху. Детектив підняв і оглянув його. Потім пішов стежкою до самої дороги, де сліди губилися.

– Цей камінь дуже цікавий, – зауважив він, повертаючись до своєї звичної інтонації. – Сірий будинок праворуч, мабуть, хижа сторожа. Я зайду до Морана, щоб сказати йому кілька слів і написати коротеньку записку. Після цього ми ще встигнемо дістатися до готелю, до другого сніданку. Ви йдіть до карети, а я вас наздожену.

Приблизно за десять хвилин ми вже їхали до Росса. У руках Холмс усе ще тримав камінь, який знайшов у лісі.

– Це вас може зацікавити, Лестрейде, – мовив він, простягаючи колезі камінь. – Ось знаряддя вбивства.

– Не бачу на ньому жодних слідів.

– Їх і немає.

– Тоді як же ви про це дізналися?

– Під ним росла трава. Він пролежав там усього кілька днів. Ніде навколо не було видно місця, звідки його взяли. Це має прямий стосунок до вбивства. Слідів будь-якої іншої зброї там немає.

– А вбивця?

– Високий чоловік, шульга, кульгає на праву ногу, носить мисливські чоботи на товстій підшві та сірий плащ, курить індійські сигари з мундштуком, у кишені має тупий складаний ніж. Є ще кілька прикмет, але й цього досить, щоб допомогти нам у наших пошуках.

Лестрейд засміявся.

– На жаль, я досі залишаюся скептиком, – сказав він. – Ваші теорії дуже гарні, але ми повинні мати справу з твердолобими британськими присяжними.

– Ну, це ми ще побачимо, – спокійно відповів Холмс. – У вас одні методи, у мене інші... До речі, я, можливо, сьогодні з вечірнім потягом повернуся до Лондона.

– Вважаєте вашу справу незакінченою?

– Ні, закінченою.

– А як же таємниця?

– Розгадана.

– Хто ж злочинець?

– Джентльмен, котрого я вам описав.

– Але хто ж він такий?

– Це можна дуже легко дізнатися. Тут не так уже й багато жителів.

Лестрейд розвів руками.

– Я людина дії, – сказав він, – і не можу займатися пошуками джентльмена, про котрого відомо лише, що він кульгавий шульга. Я став би посміховиськом усього Скотленд-Ярду.

– Що ж, – Холмс залишався спокійним. – Я дав вам усі можливості розгадати цю таємницю. Я нічого від вас не приховав, і ви самі могли б розкрити цей таємничий злочин. Ось ми й приїхали. Бувайте. Перед від'їздом я вам напишу.

Залишивши Лестрейда біля його дверей, ми подалися до свого готелю, де на нас уже чекав сніданок.

Холмс мовчав, поринувши у власні думки. Його обличчя було похмуре, як у людини, котра потрапила в скрутне становище.

– Ось послушайте, Ватсоне, – сказав він, коли прибрали зі столу. – Сідайте в це крісло, і я викладу вам ту дешифру, яку дізнався. Не знаю, що мені робити. Я б хотів отримати від вас пораду. Куріть, а я відразу почну.

– Будь ласка.

– Ну ось, при вивченні цієї справи в оповідці молодого Мак-Карті нас вразили два пункти, хоча мене вони налаштували на його користь, а вас збурили проти нього. По-перше, те, що

батько закричав «Коу!» до того, як побачив свого сина. По-друге, що вмираючий згадав лише про пацюка. Розумієте, він пробурмотів кілька слів, але син розчув лише одне. Наше розслідування мало початися з цих двох пунктів. Припустімо, що все, сказане юнаком, цілковита правда.

– А що таке «Коу»?

– Мабуть, він кликав не свого сина. Бо думав, що син у Брістолі. Той зовсім випадково почув цей заклик. Цим вигуком «Коу!» чоловік кликав того, хто призначив йому побачення. Але «Коу» – австралійське слово, ним спілкуються лише австралійці. Це вагомий доказ того, що людина, котру Мак-Карті сподівався зустріти біля Боскомського ставка, була в Австралії.

– Ну, а шур?

Шерлок Холмс дістав із кишені складений аркуш паперу й розправив його на столі.

– Це мапа штату Вікторія, – сказав він. – Я телеграфував минулої ночі до Бристоля, щоб мені її прислали. – Детектив затулив долонею одну ділянку мапи. – Прочитайте, – попросив він.

– Арет³, – прочитав я.

– А зараз? – він підняв руку.

– Балларет.

– Саме так. Це і є слово, яке промовив умираючий, але син розчув лише останні два склади. Він намагався назвати ім'я вбивці. Отже, Балларет.

– Це приголомшливо! – вигукнув я.

– Це поза всілякими сумнівами. А тепер, як бачите, коло звужується. Наявність у злочинця сірої одежі було третім пунктом. Зникає повна невідомість, і з'являється певний австралієць із Балларета в сірому плащі.

– Овва!

– До того ж він місцевий житель, бо біля виру, крім ферми та садиби, нічого немає, і сторонній навряд чи зайде аж туди.

– Природно.

– Потім наша сьогоднішня експедиція. Досліджуючи ґрунт, я виявив незначні докази, про які й розповів цьому тупому Лестрейду. Це стосувалося встановлення особи злочинця.

– Але як ви їх виявили?

– Ви знаєте мій метод. Він базується на зіставленні всіх незначних доказів.

– Його зріст ви, звісно, могли визначити за довжиною кроку. Про те, яке в нього взуття, допомогли здогадатися сліди.

– Авжеж, це було незвичайне взуття.

– А те, що він кульгавий?

– Сліди його правої ноги не такі виразні, як сліди лівої. На праву ногу припадає менше ваги. Чому? Бо він накульгував, він кривий.

– А те, що він шульга?

– Ви самі були вражені характером ушкоджень, описаних хірургом. Удар був раптово завданий ззаду, але з лівого боку. Хто ж це міг зробити, якщо не шульга? Під час розмови батька з сином він стояв за деревом. Навіть кури в там. Я знайшов попіл і завдяки моему знанню різних сортів тютюну встановив, що він кури в індійську сигару. Я, як ви знаєте, трохи займався цим питанням і навіть написав невелику монографію про попіл ста сорока різних сортів люлькового, сигарного та цигаркового тютюну. Виявивши попіл сигари, я оглянув усе навколо і знайшов місце, куди він її кинув. Це була індійська сигара, виготовлена в Роттердамі.

– А мундштук?

– Я побачив, що він не брав її в рот. Отже, смалить через мундштук. Кінчик був обрізаний, а не відкушений, але зріз був нерівний, тому я вирішив, що його ніж тупий.

³ A rat (англ.) – пацюк.

– Холмсе, – витріщився я, – ви обплутали злочинця сітими, з яких він не зможе вибор- сатися, і ви врятували життя ні в чому не винному юнакові, просто зняли зашморг із його шиї. Тепер бачу, де сходяться всі ваші докази. Ім'я вбивці...

– Містер Джон Тернер, – доповів готельний службовець, відчиняючи двері в нашу вітальню та впускаючи відвідувача.

У гостя була дивна, зовсім незвичайна постава. Уповільнена, кульгава хода й опущені плечі робили його німечним, тоді як його жорстке, різко окреслене грубе обличчя й величезні кінцівки свідчили про те, що він наділений незвичайною фізичною силою. Його сплутана борода, сивіюче волосся і скуйовджені, навислі над очима брови надавали йому гордого та вельможного вигляду. Але його обличчя було попелясто-сірим, а губи й ніздрі мали синюватий відтінок. Я з першого ж погляду зрозумів, що він страждає якоюсь невиліковною, хронічною недугою.

– Сідайте, будь ласка, на диван, – м'яко запропонував Холмс. – Отримали мою записку?

– Атож, її приніс сторож. Ви пишете, що хочете бачити мене, щоб уникнути скандалу.

– Гадаю, буде багато розмов, якщо я виступлю в суді.

– Навіщо ж я вам здався?

Тернер зиркнув на мого приятеля. У його втомлених очах було стільки відчаю, ніби він уже отримав відповідь на своє запитання.

– Авжеж, – промовив Холмс, відповідаючи більше на його погляд, ніж на слова. – Це правда. Я знаю все про Мак-Карті.

Старигань затулив своє обличчя руками.

– Рятуй мене, Господи! – вигукнув він. – Але я б не допустив загибелі юнака! Присягаюся, я б відкрив усю правду, якби справа дійшла до виїзної сесії суду присяжних...

– Радий це чути, – суворо сказав Холмс.

– Я б уже давно все розкрив, якби не моя люба дівчинка. Це б розбило її серце, вона б не пережила мого арешту.

– Можна справу й не доводити до арешту, – натякнув Холмс.

– Невже?

– Я неофіційна особа. Позаяк мене запросила ваша донька, то я дію в її інтересах. Ви ж самі розумієте, що молодий Мак-Карті має бути звільнений.

– Я скоро помру, – зітхнув старий Тернер. – Я вже багато років страждаю на діабет. Мій лікар сумнівається, чи протягну я ще хоча б місяць. Все ж мені буде легше померти під своїм власним дахом, ніж у в'язниці.

Холмс піднявся, підійшов до письмового столу, взяв перо і папір.

– Розповідайте все, як було, – запропонував він, – а я коротко запишу. Ви це підпишете, а Ватсон засвідчить. Я оприлюдню ваше зізнання лише в разі крайньої необхідності, якщо доведеться рятувати Мак-Карті. В іншому разі обіцяю вам не вдаватися до цього заходу.

– Гаразд, – зрадів старигань. – Швидше за все я переселюся в кращий світ ще до виїзної сесії суду, тому мене це мало хвилює. Я хотів би лише вберегти Еліс від такого удару. А тепер усе вам розповім... Тягнув із цим довго, але розповісти можу дуже швидко... Ви не знали покійного Мак-Карті. Це був справжній виродок, запевняю вас. Боронь вас, Боже, потрапити в залежність до такої людини! А я був у його лещатах останні двадцять років, він цілком отруїв мені життя.

Спочатку розповім, як я опинився у його владі. Це сталося на початку шістдесятих років на золотих копальнях. Я тоді був зовсім недосвідченим, безрозсудним і гарячим, готовим до будь-чого. Я потрапив у лиху компанію, почав пиячити. На моїй ділянці не виявилось навіть крихти золота – я став волоцюгою й перетворився, як у вас кажуть, на лицаря з великої дороги. Нас було шестеро, ми вели дику, розгульне життя, час від часу навідувалися на станцію, зупи-

няли фургони на дорогах до копальні. Мене називали Балларетським Чорним Джеком. Моїх хлопців досі пам'ятають у колоніях як банду з Балларета.

Якось із Балларета до Мельбурна під охороною відправили партію золота. Ми влаштували засідку. Вантаж охороняли шестеро конвоїрів, нас також було шестеро. Відбулася гаряча сутичка. Першим залпом ми вклали чотирьох. Але коли взяли здобич, нас залишилося лише троє. Я приставив дуло пістолета до голови кучера – це й був Мак-Карті. Господи, краще б я убив його тоді! Але я пошкодував його, хоча й помітив, що він лупає на мене своїми маленькими злими очиськами, ніби хоче запам'ятати риси мого обличчя. Ми забрали золото, стали багатими людьми й поїхали до Англії, ніхто нас ні в чому не запідозрив. Тут я назавжди розійшовся зі своїми колишніми приятелями і почав спокійне, забезпечене життя.

Я купив цей маєток, який саме продавався, і намагався принести хоча б невелику користь своїми грішми, щоб якось спокутувати своє минуле. До того ж я одружився, і хоча моя дружина померла молодою, вона залишила мені милу маленьку Еліс. Навіть коли та була зовсім крихіткою, її рученята утримували мене на праведному шляху, як ніщо на світі. Тож я назавжди попросився з минулим. Усе було чудово, поки я не втрапив до лап Мак-Карті...

Якось поїхав до міста в фінансових справах і на Ріджент-стрит зустрів Мак-Карті. На ньому не було ні пристойного плаща, ні взуття.

«Ось ми й зустрілися, Джеку, – сказав він, торкаючись моєї руки. – Тепер уже ми з вами більше не розлучимося. Я не сам: маю сина, і ви мусите про нас подбати. Інакше ж знайте: Англія – прекрасна країна, де шанують закони. Крім цього, полісмени є скрізь».

Ось так він і оселився зі своїм сином на заході, і я не міг їх позбутися; вони безкоштовно живуть на моїй землі. Не мав я ні спокою, ні спочинку, ні забуття. Куди б не йшов, натрапляв на його хитру усміхнену пику. Коли Еліс піросла, стало ще гірше, адже він зауважив, що для мене страшніше за будь-яку поліцію, якщо про моє минуле дізнається донька. Що б йому не забаглося, він усе отримував на першу ж вимогу, чи то земля, будинок або гроші, поки не зажадав неможливого. Він прагнув Еліс. Бачте, його син підріс, моя донька – також, і оскільки про мою недугу знали всі, йому здалося, що це чудовий шанс для його сина заволодіти всім моїм майном. Але цього разу я вже був жорсткий. Я ніяк не міг допустити, що його проклятий рід поєднається з моїм.

Не можу сказати, щоб мені не подобався його син, але в жилах юнака текла кров його батька, цього було досить. Я все ж наполіг на своєму. Мак-Карті, втрапивши самоконтроль, погрожував.

Ми мали зустрітися біля ставка на півдорозі між нашими будинками, щоб обговорити це все. Коли я прийшов на домовлене місце, то побачив, що він про щось сперечається зі своїм сином. Я закурив і чекав за деревом, поки він залишиться сам. Але в міру того, як я вслухався в його слова, у мені закипали гіркота і злість, я не міг більше цього витримати. Він примушував сина одружитися з моєю донькою, нітрохи не переймаючись тим, як вона поставиться до цього, ніби йшлося про вуличну дівулю.

Я мало не збожеволів, коли подумав: «Все, що мені дороге, може опинитися у владі такої людини. Чи не краще буде розбити ці кайдани? Я вже близький до смерті й доведений до відчаю чоловік». Хоча розум мій ясний і сили не покинули мене, я збагнув, що моє життя скінчилося. Але моє ім'я та моя донька! Я врятую й те, й інше, якщо змушу Мак-Карті тримати язика на припоні... Я його прикінчив, містере Холмс... Я убив би його знову. Я великий грішник, але хіба життя, повне страждань, не спокутує провини? Я все терпів, але думка, що моя донька потрапить у ту саму пастку, була нестерпна. Я вбив його без докорів сумління, ніби це була огидна отруйна тварюка. На крики прибїг його син, але я встиг сховатися в лісі, хоча мені й довелося повернутися за плащем, який я впустив... Це вся правда, джентльмени, усе склалося саме так.

– Що ж, не мені вас судити, – промовив Холмс, коли старигань підписав свої свідчення. – Гадаю, нам не доведеться подавати їх до суду.

– Я вам повністю довіряю, сер! Але що ви хочете зробити?

– Беручи до уваги стан вашого здоров'я – нічого. Ви самі знаєте, що скоро постанете перед судом, який вищий за земний. Я збережу ваше зізнання, мені доведеться скористатися ним, якщо Мак-Карті засудять. Якщо ж його виправдають, жоден смертний, будете ви живі чи мертві, не дізнається про вашу таємницю, усе це залишиться між нами.

– Тоді прощайте, – урочисто мовив гість. – Коли настане ваш смертний час, вам буде легше згадувати, який спокій ви принесли моїй душі.

Хитаючись і тремтячи всім своїм величезним тілом, він повільно вийшов із кімнати, накульгуючи на праву ногу.

– Бідні ми, бідні! – після довгої паузи видихнув Холмс. – Чому доля грає такими жалюгідними, безпорадними створіннями, як ми?

Виїзна сесія суду присяжних виправдала Джеймса Мак-Карті під тиском численних доказів, представлених Холмсом. Старий Тернер прожив сім місяців після нашого побачення, нині його вже немає серед живих. Є всі підстави вважати, що Джеймс і Еліс можуть спокійно жити в щасливому шлюбі, не думаючи більше про чорні хмари, які затьмарювали їхнє минуле.

Пригода зі строкатою стрічкою

Переглядаючи свої нотатки про пригоди Шерлока Холмса, а таких записів, які я вів упродовж останніх восьми років, у мене більше сімдесяти, знаходжу там чимало трагічних випадків, серед них є кумедні, химерні, але немає жодного пересічного: працюючи з любові до свого мистецтва, а не заради грошей, Холмс ніколи не брався за розслідування пересічних, буденних справ, його завжди вабили лише такі випадки, в яких є щось надзвичайне, інколи навіть фантастичне.

Особливо химерним видається мені справа добре відомої в Сарреї родини Ройлоттів із Сток-Морену. Ми з Холмсом як два парубки жили тоді поряд на Бейкер-стрит. Імовірно, я б і раніше опублікував цю історію, але дав слово честі тримати цю справу в таємниці та звільнився від нього лише місяць тому, після передчасної смерті тієї жінки, якій його дав. Мабуть, буде корисно викласти цю справу правдиво, бо поголос приписував смерть доктора Грімсбі Ройлотта ще жахливішим обставинам, ніж ті, які сталися насправді.

Прокинувшись одного квітневого ранку 1883 року, я побачив, що біля мого ліжка стоїть Шерлок Холмс, одягнений не по-домашньому. Зазвичай він підіймався з ліжка пізно, але тепер годинник на каміні показував лише чверть на восьму. Я здивовано глипнув на нього і навіть із певним докором. Бо своїх звичок порушувати я не любив.

– Перепрошую, що розбудив вас, Ватсоне, – зронив він. – Але такий уже сьогодні день. Розбудили пані Гадсон, вона – мене, а вже я – вас.

– Що ж сталося? Пожежа?

– Ні, клієнтка. Приїхала одна дівчина, страшенно схвильована і неодмінно хоче зустрітися зі мною. Чекає в приймальні. А вже якщо молода леді зважується такої ранньої пори мандрувати вулицями столиці та стягувати з ліжка незнайому людину, то, вочевидь, вона хоче повідомити щось дуже важливе. Справа може виявитися цікавою, і ви, звісно, зажадаєте почути цю історію з перших вуст. Тому я і вирішив надати вам цю честь.

– Буду щасливий почути таку оповідку.

Я не прагнув більшої насолоди, ніж товаришувати Холмсові в час його професійних вилазок і милуватися стрімкістю його думки. Часом здавалося, що він розв'язує пропонувані йому загадки не розумом, а якимось шостим чуттям, та насправді всі його висновки базувалися на точній і суворій логіці.

Я хутко одягнувся, і за кілька хвилин ми спустилися до вітальні. Юнка, одягнена в чорне, з густою вуаллю на обличчі, піднялася, коли ми увійшли.

– Доброго ранку, панно, – сказав Холмс привітно. – Мое ім'я Шерлок Холмс. Це мій близький приятель і колега доктор Ватсон, із котрим раджу бути настільки ж відвертим, як і зі мною. Ага! Як добре, що пані Гадсон здогадалася запалити камін, бо бачу, що ви добряче змерзли. Сідайте ближче до вогню і дозвольте запропонувати вам горнятко кави.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.